

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

Uldelemb Kinna

Hans Pöögemann Oktoobrirevolutsioonis

D i p l o m i t ö ö

Juhendaja : prof. H. Moosberg

*NSV liidu ajal. kat.
ihv. nr. 1875*

Tartu 1965

S i s s e j u h a t u s

Praegu, mil meie kodumaa ehitab kommunismi, ei tohi meie unustada neid kuulsaid revolutsionääre, kes juba tsaarirežiimi tingimustes võtsid omaks Lenini ideed ja hakkasid aktiivselt võitlema töörahva vabaduse ja õnne eest. Ka eesti töörahva hulgast kerkis esile palju mehiseid revolutsionääre, kes kogu oma elu pühendasid kommunismiüritusele.

Eriti suur ja tähtis koht eesti töörahva klassivõitluse ajaloos kuulub ustavale leninlasele Hans Pöögelmannile, kes enam kui kolm aastakümnet võitles visalt ja ennastsalgavalt töörahva parema tuleviku eest.

Hans Pöögelmanni elutee algas 30. detsembril 1875. aastal Viljandimaal Paistu kihelkonnas Aidu vallas kehviktalupoja perekonnas. Pärast Paistu kihelkonnakooli ja Aleksandrikooli lõpetamist hakkas ta juba 17-aastaselt Vitsjärve kooliõpetajaks. Aleksandrikooli-aastatel oli tema arengule suur mõju. Siit sai alguse püsiv armastus luule vastu, samuti ilmsid siin H. Pöögelmanni ajakirjaniku ja ühiskonnategelase kalduvused, tekkis huvi filosoofia vastu.

Olnud neli aastat õpetaja, jõudis H. Pöögelmann arusaami-

sele, et Aleksandrikoolis kogutud teadmised, mis omal ajal näisid maailma ümbermuutmiseks olevat küllaldased, ei rahulda teda enam. 1896. aastal läks ta Viljandi postkontorisse õpilaseks. Pärast vastavate eksamite sooritamist, määrati ta telegraafiametnikuks Rostovisse Doni ääres, kus töötas lühikest aega. Sealt pidi H. Pöögelmann lahkuma ametnike streigi organiseerimise katse pärast ¹ ning ta siirdus kodumaale.

Intensiivne kirjanduslik tegevus algas 1899. aastal, mil ta asus tööle ajalehe "Postimees" toimetusse Tartus. Kolmandal toimetuses töötamise aastal sai H. Pöögelmann aru, et kodanlik õhkkond, mis valitses ajalehe juures, ei rahulda teda, ja ta siirdus ajutiselt koduõpetajaks Samaarasse.

Peagi kutsuti ta tööle Tallinnas ilmuma hakanud radikaalse ajalehe "Teataja" toimetusse. Siin leidis H. Pöögelmann vaidlusi, käärivaid mõtteid, diskussioone ja uut maailma valgustavaid aateid. See ümbrus kinnitas tema demokraatlikke vaateid ja aitas purustada mitmeid seniseid väikekodanlikke tõekspidamisi. Järk-järgult hakkas temas välja kujunema elav huvi töölisliikumise vastu. Kuid teadmiste puudumine ei võimaldanud tal paljudele küsimustele vastust leida.

1903. aasta sügisel siirdus ta õppima Leipzigi Kaubandus-ülikooli. Siin tutvus ta üksikasjaliselt nii kodanliku majandusteadusega kui ka eriti seal valitseva saksa ajaloolise koolkonna majandusteadlaste vaadete ja teooriatega.

---

¹ H. Moosberg, Hans Pöögelmann 1905-1907. a. revolutsioonis.

Samuti tutvus H. Pöögelmann sotsialistliku majandusteadusliku ja poliitilise kirjandusega. Erilise tähelepanuga uuris ta K. Marxi ja Fr. Engelsi töid. Marksismi uurimine, põhjalik tutvumine tema teoreetiliste alustega muutis H. Pöögelmanni marksistliku teooria veendunud pooldajaks.

1905. aasta sügisel pärast oktoobrimanifesti jõudis H. Pöögelmann haritud marksisti ja veendunud revolutsionäärina kodumaale tagasi. Ta astus kohe VSDTP liikmeks ² ja asus töörahva revolutsioonilise teadlikkuse tõstmisele, pidades nii linnas kui ka maal palju kõnesid, milledes selgitas tekkinud olukorda. Novembri lõpus võttis ta osa rahvaesindajate ülemaalisest koosolekust Tartu Ülikooli aulas ja oli esimesest päevast peale koosoleku tegelikuks juhatajaks. Reaktsiooni pealetungi ajal jätkas H. Pöögelmann intensiivselt revolutsioonilist tegevust nii Tallinnas kui ka maal. 1906. aasta algul tuli tal jälgede kaotamiseks Eestist lahkuda ja ta asus elama Nižni-Novgorodi, kus jätkas revolutsioonilist tegevust. Peagi siirdus H. Pöögelmann Eestisse tagasi ja töötas ajalehtede "Sõnumed" ja "Hommik" toimetajana ning täitis partei ülesandeid II Riigituuma valimiste ettevalmistamisel. Hiljem täitis H. Pöögelmann mitmeid partei ülesandeid nii Eestis kui ka Peterburis. 1907. aasta sügisel põgenes H. Pöögelmann välismaale, kust pöördus tagasi aasta pärast.

---

²H. Moosberg, Hans Pöögelmann 1905 - 1907. a. revolutsioonis...
... lk. 154.

18. aprillil 1909³ läks politseil korda H. Pöögelmann Tallinnas areteerida ning ta saadeti asumisele Siberisse, kuhu ta jõudis 1910. aasta algul. 1911. aastal põgenes H. Pöögelmann Siberist Tallinna kaudu Ameerikasse ja hakkas seal toimetama ajalehte "Uus Ilm". Nüüd asus ka see ajaleht kindlalt proletaarse võitluse teele.

Veebruarirevolutsioonist teatas "Uus Ilm" esmakordselt 16. märtsil. Kohe kujunes ajalehe esimesel leheküljel rubriik "Venemaa revolutsioon", mille all avaldati teateid Venemaal toimuvatest sündmustest. Artiklis "Venemaa revolutsioon" kirjeldas H. Pöögelmann revolutsiooni võitu Petrogradis, näitas, et revolutsiooni peamiseks jõuks oli töötav rahvas.⁴

Artiklis "Venemaa revolutsiooni kartused ja lootused" analüüsis H. Pöögelmann suure poliitilise küpsuse ja ettenägelikkusega neid hädakohti, mis varitsevad revolutsiooni. Ta ütles otsekohe, et "ükski revolutsioon ei ole järgneva kontrrevolutsioonita mööda läinud".⁵

Ka Eestis loeti sellal võrdlemisi laialt "Uus Ilma", mis täitis osaliselt puuduva töölisajalehe aset. Kuigi ühendus ja side kodumaaga oli äärmiselt nõrk oli H. Pöögelmannil sõjaküsimuses siiski õige bolševistlik seisukoht. Ta tegi selgitustööd sõja vastu, nägi tsaarivalitsuse lüüasaamises sõjas ja imperialistliku sõja kodusõjaks muutmises väljapääsu ummikust.

³ kuupäevad vana kalendri järgi.

⁴ "Uus Ilm" 19. märtsil 1917, Nr. 24.

⁵ "Uus Ilm" 26. märtsil 1917, Nr. 27.

Kõik H. Pöögelmanni kirjutised, kogu "Uue Ilma" tegevusperiood, samuti H. Pöögelmanni vaimustatud kõned näitavad, et ta kogu hingega ihkas tagasi kodumaale, et kaasa aidata revolutsiooni edasiarendamisele.

18. aprillil avaldati "Uus Ilmas" J. Lilienbachi telegramm: "meie ajaleht "Kiir" ilmub praegu päevalehena. Toimetajaks on Anvelt, Buck ja Münther. Pöögelmanni on hädasti tarvis".⁶ H. Pöögelmann mõistis, et on tarvis kiiresti kodumaale sõita.

Uus ajalehe toimetaja J. Palmer heitis lühikese tagasiwaate H. Pöögelmanni tegevusele ja andis sellele väga kõrge hinnangu. Ta kirjutas muuhulgas: "meie kaotame sm-he Pöögelmanni ärasõiduga "Uue Ilma" kauaaegse toimetaja: meie kaotame parema Eesti sots. teoretikeri ja ajakirjaniku, kes hulk aega siin Ameerikas meie iseteadvuse kasvatajaks ja silmaringi laiendajaks oli. Ainult see teadmine võib meid ajutiselt rahustada, et sm. Pöögelmann ei lahku meist vaimliselt - ei, ta saab kodumaal meiega kaasa ealama; ta saab kodumaal palju avaramal tööliste liikumise tööpõllul mitmevõrd-selt rohkem kasu tooma, kui siinsel kitsal - peenra laiusel - Eesti tööliste võitluse väljal".⁷

Esimene rühm Venemaa poliitilisi emigrante lahkus Ameerikast 23. aprillil 1917. aastal.⁸

---

⁶ "Uus Ilm" 18. aprillil, Nr. 37

⁷ "Kiir" 20. mail 1917, Nr. 46

⁸ "Uus Ilm" 18. aprillil 1917, Nr. 37

34 inimese hulgas oli ka kuus eestlast : Nikolai Janson , Paul Lepp , Juhan Lehman , Hans Pöögelmann , Julia Pöögelmann ja kahekuine Silvi Pöögelmann .⁹ Ulejäänud olid teistest rahvustest , kellest tuntuim oli leedu revolutsionäär Mitskevits - Kapsukas.

Venemaa tööliste survele oli Ajutine Valitsus sunnitud võimaldama tagasipööravatele poliitilistele emigrantidele tasuta sõidu. Venemaale sõit toimus Vaikse ookeani kaudu. Sõitjate hulgas oli mitmesuguste tõekspidamistega inimesi. "Vaieldi, peeti koosolekuid, avaldati arvamusi sündmuste ja olukorra kohta Venemaal", meenutab Julia Pöögelmann oma mälestustes.¹⁰ Irkutskis jäi Pöögelmanni abikaasa raskesti haigeks ja nad jäid teistest maha. Ka selle aja kasutas H. Pöögelmann selgitustööks ja olukorra analüüsimiseks.

H. Pöögelmann saabus Petrogradi kaudu Tallinna 25. juunil 1917. aastal , seega kestis reis kaks ja pool kuud.¹¹

Tallinna parteiorganisatsioon suunas tema kui suurte ajakirjandusliku töö kogemustega revolutsionääri "Kiire" toimetusse. "Kiire" sulgemise järel töötas H. Pöögelmann "Töölise" toimetuses ning oli ajalehe "Maatamees" toimetajaks. Kõigis neis ajalehtedes ilmus hulgaliselt H. Pöögelmanni artikleid, milles ta kasvatas töötavate hulkade revolutsioonilist teadlikkust ja paljastas kodanlust, esseere ja menševikke.

---

⁹ Julia Pöögelmann , Mälestusi 1917. aastast. "Nõukogude Naine " Nr. 10, 1957.

¹⁰ Sealsamas.

¹¹ "Kiir" 26. juunil 1917, Nr. 74.

Lähtudes konkreetsetest materjalidest püütakse käesolevas töös näidata seda osa, mis oli H. Pöögelmannil Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel ja uue elu korraldamisel pärast revolutsiooni.

Seni on tema tegevust vähe uuritud, puudub peaaegu täielikult tema põhjalik elulugu ja ka tema tegevusele on pööratud vähe tähelepanu.

Eesti kodanlikud ajaloolased püüdsid H. Pöögelmanni osa Eesti revolutsioonilises liikumises, sealhulgas ka Oktoobrirevolutsiooni ajal, kujutada täiesti vääralt.¹²

Seoses 50-nda ja 60-nda sünnipäevaga ilmus Leningradis paar artiklit, kus H. Pöögelmanni tegevus on esitatud lünklikult ja ei ole põhjalikult käsitletud eriti tähtsat etappi tema elus nagu seda on 1917. aasta revolutsiooni ajajärk.¹³

Diplomitöö kirjutamisel on kasutatud bolševistlikke ajalehti: "Kiir", "Tööline", "Maatamees", "Eesti Teataja", "Töörahva Hääl" ja teisi, samuti kodanlikke ja väikekodanlikke ajalehti: "Teataja", "Päevaleht" ja "Sotsialdemokrat". Peale selle on kasutatud käesoleval ajal ilmunud artikleid H. Pöögelmanni ja Oktoobrirevolutsiooni kohta Eestis. Ajalooliste seisukohtade hinnangul on lähtutud ENSV ja EKP ajaloo-
loost.¹⁴

---

¹² Ed. Laaman ja J. Ernits, Enamlus Eestis, Tartu 1930

¹³ J. Anvelt, H. Pöögelmann "Klassivõitlus", 1925, Nr. 71-72, lk. 3-4; Mõningaid andmeid H. Pöögelmannist. "Klassivõitlus", 1935, Nr. 12/183, lk. 12-17

¹⁴ Eesti NSV ajalugu. Toimetanud G. Naan. Tallinn 1957. Ülevaade EKP ajaloo-
loost, I osa, Tallinn 1961.

I p e a t ü k k

Hans Pöögelmanni tegevusest sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamiskuudel.

Veebruarirevolutsiooniga kukutas Venemaa töörahvas 1917.aastal vihatud tsaarivõimu. Tsaarismi vastu tõusid üles ka Venemaa ääremaade töötavad hulgad. Eestis astus esimesena välja revolutsioonilises võitluses karastunud Tallinna proletariaat, kes kukutas siin tsaarivõimu 2. märtsil. Märtsi esimesel poolel likvideeriti isevalitsuslik kord kogu Eestis. Eestis hakkas massiliselt tekkima tööliste, talupoegade, soldatite ja madruste saadikute nõukogusid. Töörahva nõukogudele kuulus rahvahulkade usaldus ja nende kätte koondus tegelik võim. Nii jõuti veebruarirevolutsiooniga tööliste ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikule diktatuurile üsna lähedale.

Üksnes seetõttu, et kodanlus oli võimu võtmiseks paremini organiseeritud, läks tal korda luua töörahva nõukogude kõrval oma Ajutine Valitsus. Kujunes ajaloos seni tundmata kaksivõim. Revolutsioon võitis sellepärast, et revolutsiooni eesotsas oli tööliklass, kes tõmbas endaga kaasa laiad töörahva ja kehvikute hulgad, samuti miljonid soldatisinelisse topitud talupojad, ning seda võitlust juhtis lahingutes karastatud bolševike partei.

Ajutine Valitsus kartis revolutsioonilise liikumise

süvenemist ja lootis seda takistada kodanluse võimu tugevdamisega kohtadel. Ka Eesti kodanlusel puudus huvi lahku löüa Venemaast, mis pakkus tema kaupadele laialdast turgu. Eesti kodanlikud natsionalistid püüdsid kõigest jõust takistada revolutsiooni edasiarenemist ja säilitada ning kindlustada kodanlikku korda. Seepärast hakkasid nad taotlema, et Ajutine Valitsus kinnitaks nende poolt välja töötatud "omavalitsuse" projekti. 30. märtsil avaldaski Ajutine Valitsus "Määruse Eesti kubermangu administratiivse juhtimise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kohta". Määruses oli ette nähtud liita Eesti kubermangu külge Liivi kubermangu eestlastega asustatud alad. Teise tähtsama punktina oli ette nähtud, et kubermangukomisari juures asub ajutine kubermangu maanõukogu ja et maakondades asutatakse ajutised maakonna nõukogud. Kubermangu maanõukogu oli kubermangu komissari juures nõuandvaks asutuseks. Eesti kodanlus lootis omavalitsusasutusi kasutada selleks, et tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid nõrgendada ning need likvideerida. Selleks hakkas ta kiiresti asutama uusi organisatsioone ja parteisid. Märtsis loodi mitmesugustest kodanlikest organisatsioonidest ja seltsidest nn. Ülemaaline Eesti Liit. Teistest tähtsamatest kodanlikest ja väikekodanlikest parteidest olid: Eesti Demokraatlik Erakond, Maa - rahva Liit ja Eesti Tööerakond, kes kõik olid Ajutise Valitsuse suureks toeks. Nendest ei jäänud palju maha ka Eesti esseerid, menševikud, kelle programm oli laenatud Vene esseeridelt ja menševikelt. Suur osa rahvahulkadest ei

suutnud oma poliitilise vilumatuse tõttu esseeride ja menševike demagoogiast otsekohe aru saada, uskusid nende juttu ja lubadusi. Pärast legaliseerumist korraldasid bolševike partei organisatsioonid Eestis kiiresti read. Juba 2.märtsil arutati Tallinnas bolševike organisatsiooni esimesel legaalsel koosolekul ajalehe asutamise küsimust. Otsustati välja anda ajalehte, mis paljastaks sõja imperialistlikku iseloomu ja nõuaks sõja lõpetamist. Konkreetne otsus ajalehe "Kiir" väljaandmise kohta "Pravda" eeskujul võeti vastu üle-eestimaalisel partei organisatsioonide nõupidamisel Tallinnas 12.märtsil. "Kiire" toimetajaks määrati kogunud bolševik Jaan Anvelt. Ajalehe esimene number ilmus 18.märtsil 1917.aastal, milles kutsuti töörahvast jätkama revolutsioonilist võitlust ja viima see sotsialistliku revolutsiooni võiduni.

Imperialistliku sõja ajal teravnesid kapitalismi vastuolud Venemaal äärmuseni, nii et sotsialistliku revolutsiooni teostamine muutus päevaküsimuseks. Juba oma kirjades emigratsioonist rõhutas V.I. Lenin vajadust üle minna kodanlik - demokraatlikult revolutsioonilt, mis andis võimu kodanlusele, sotsialistlikule revolutsioonile, mis peab andma võimu töölisklassi ja kehvtalurahva hulkade kätte. Konkreetse strateegilise plaani ja taktika sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks andis V.I. Lenin parteile teesides "Proletariaadi ülesannetest käesolevas revolutsioonis", mis lühidalt on tuntud Aprilliteeside nime all. Siin püstitas Lenin nõude - mitte mingit toetust Ajutisele Valitsusele ja loosungi "Kogu võim nõukogudele!"

Kuigi nõukogudes oli ülekaal veel esseeridel ja menševikel, nägi V.I. Lenin ette, et need selle varsti kaotavad ja see ülekaal läheb bolševike kätte, kes järjekindla selgitustööga paljastavad esseeride ja menševike poliitikat. 16.-17. aprillil tuli Tallinnas kokku eesti bolševike konverents, mis on tuntud VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverentsina. Konverentsi üheks tähtsaimaks küsimuseks oli V.I. Lenini Aprilliteeside läbiarutamine. Pärast läbirääkimisi võttis konverents vastu otsuse, milles üksmeelselt kiitis heaks teesid ja nendes kavandatud tegevusjoone.

Pärast aprillikonverentsi hakkasid bolševikud võitlema konverentsi otsuste elluviimise eest. Nad asusid energiliselt tööle rahvahulkade enda poole võitmiseks, nende aktiivsuse ja võitlusvaimu kasvatamiseks. Bolševike tegevus oli suunatud sellele, et isoleerida menševikud ja esseerid rahvahulkadest ja võita enamus nõukogudes.

Iga kuuga kasvas üle maa rahulolematuse Ajutise Valitsuse poliitika vastu. 18. juunil toimusid Tallinnas, Narvas, Tartus ja teistes linnades üheaegselt demonstratsiooniga Petrogradis tööliste ja sõjaväelaste rongkäigud ja mitingud imperialistliku sõja jätkamise vastu. Meelevalduste massilisus, osavõtjate aktiivsus ja revolutsiooniline meeleolu näitasid, et bolševike partei ideed tungisid järjest sügavamale rahvahulkadesse. Revolutsiooniline organiseerimis- ja selgitustöö rahvahulkades muutus plaanikindlaks ja hoogsamaks, kui Eestisse saabusid tsaari vanglaid, asumisel ja maapaos viibinud revolutsionäärid - bolševikud, nagu Rudolf Vakman, Viktor Kingissepp, Hans Pöögelmann,

Nikolai Janson jt., kes asusid kohe aktiivselt poliitilisele tööle.

Hans Pöögelmann saabus Tallinna 25. juunil 1917. aastal ja asus kohe energiliselt tööle. Tööliste armastust H. Pöögelmanni vastu näitasid tervitused, mis nad saatsid temale tagasisaabumise puhul. Nii olid tervitused "Dvigateli" vabrikutöölistelt¹, Peetri laevaehituse töölistelt² ja VSDT(b)P Helsingi eestlaste organisatsioonilt.³

Tallinna parteiorganisatsioon suunas H. Pöögelmanni, kui suurte ajakirjaniku kogemustega bolševiku, algul tööle "Kiire" ja hiljem "Töölise" toimetusse, samuti sai ta ülesande hakata toimetama "Maatameest".

Petrogradi sündmuste ajal muutus olukord pinevaks ka Eestis. Kodanlus oli otsustanud 1. juulil Tallinnas kokku kutsuda kubermangu Maanõukogu. Samaaegselt kavatses kodanlus oma kongressi kahes järgus läbi viia: esimesel päeval kokku kutsuda kõik esindajad sõltumata rahvusest (nn. "maa-aseemike kongress"), järgmisel päeval aga ainult "rahvuse esindajad" (nn. "rahvuskongress").

Eesti bolševikud said kodanluse plaanidest hästi aru. Nad otsustasid küll "rahvuskongressile" minna, kuid mitte selleks, et seal üheskoos "ülesehitavat" tööd teha, vaid et kodanlust paljastada.

Niinimetatud "rahvakongress" alustas tööd 2. juulil "Estonias".

-
- 1 "Kiir" 28. juunil 1917, Nr. 76
  - 2 "Kiir" 6. juulil 1917, Nr. 83
  - 3 "Kiir" 3. juulil 1917, Nr. 80

Koosoleku juhataja kohale olid üles seatud kandidaatideks Päts, Pöögelmann, Vilms jt. Olgugi, et kodanluse esindaja Päts sai kõige rohkem hääli, oli H. Pöögelmanni populaarsus samuti rahva hulgas suur, kes andsid temale peaaegu 300 häält.⁴

Kongressist osa võtvad bolševikud ja nende pooldajad esitasid oma deklaratsiooni, milles näidati, et kongressi kaudu organiseerib kodanlus sõjakäiku nõukogude vastu ja õhutab rahvuslikku vaenu. Bolševike ettepanekul lahkusid "rahvaasemike kongressilt" tööliste ja talurahva esindajad ning teatud kõhkluste järele ka esseerid ja menševikud, kes kartsid, et muidu nende mõju rahvahulkades veelgi langeb. Sellega ajasid bolševikud nurja kodanluse plaani. Kvoorumi puudumisel ei saanud nüüd enam anda oma otsustele "üldrahvaliku" iseloomu.

3. juulil kogunesid kodanluse esindajad "rahvuskongressile". Esseerid ja menševikud, kes eelmisel päeval olid "Rahvuskongressilt" lahkunud, pöördusid nüüd tagasi, et kodanlusega "koos töötada".

Samal ajal paljastas "Kiir" menševikke ja esseere, kes läksid üle kodanluse poole ja kirjutab, "kes küll endi ja kodanliste vahel ütlevad vahet tegevat, kes ka siin ja seal teravalt nende vastu välja astuvad ja töölisi oma järele kutsuvad, kuid kes siiski kindlad ei ole oma võitluses ja järjekindlad oma seisukoha võtmises".⁵

---

⁴"Kiir" 4. juulil 1917, Nr. 81.

⁵H. Pöögelmann/, Tallinna sündmuste puhul. "Kiir" 7. juulil 1917, Nr. 84.

"Rahvakongressilt" lahkunud töörahva esindajad kogunesid bolševike kutsel Tööliste majja ja "otsustasid seal järgmisel päeval (s.o. 4. juulil) koosolekut ära pidada, et tähtsamaid maatarahvasse puutuvaid küsimusi läbi arutada ja nende kohta juhtmõtteid üles seada".⁶

Koosoleku lõpul võeti vastu otsus pöörduda VSDT(b)P Tallinna Komitee poole ettepanekuga organiseerida järgmisel päeval demonstratsioon - protestiks kodanluse "rahvuskongressi " vastu.⁷

Pärast Veebruarirevolutsiooni hakkasid bolševike seisukohad endale ikka rohkem poolehoidjaid võitma ka maal. Märtsis ja aprillis tekkisid juba mitmesugused maatöölise ühingud, mis seadsid oma ülesandeks võidelda palga tõstmise, tööolude parandamise jne. eest.

21.-22.mail tuli Tallinnas kokku bolševike poolt organiseeritud põllutöölise ja maatameeste konverents. Konverentsist võtsid osa vallaorganisatsioonide esindajad ja arutati sõja ning maaküsimust. Viimase küsimuse juures puhkes äge diskussioon bolševike, ja esseeride vahel, peamiselt maakasutuse vormide osas. Lõpuks võeti vastu bolševike resolutsioon, milles nõuti kogu maa rahva omandiks tunnistamist.

Järgnevalt arutati maarahvasse puutuvaid küsimusi 4. juulil "Rahvakongressilt" lahkunud maatameeste saadikute koosolekul.

---

⁶ H.P /öögelmann/, Tallinna sündmuste puhul. "Kiir" 11. juulil 1917. Nr. 87.

⁷ Sealsamas.

Koosolekut juhatas H. Pöögelmann ja siin otsustati tähtsaid küsimusi. Nii mõisteti eesti kodanluse reaktiivne poliitika teravalt hukka ja kiideti heaks bolševike esindajate deklaratsioon, edasilükkamatu ülesandena tõsteti päevakorrale vallaomavalitsuste ümbervalimine ja maaküsimus. "Ühel häälel otsustati "Maatameest" maarahva tõsiseks häälekandjaks tunnistada ja selle laialilaotamiseks ning toetamiseks maal kõige elavamad kihustööd teha." ⁸ Samuti peeti vajalikuks kokku kutsuda üle-eestimaaline maatameeste konverents.

Bolševike algatusel korraldasid Tallinna töölised, soldatid ja madrused 4. juulil võimsa demonstratsiooni. Demonstratsiooni ennast kirjeldas "Kiir" järgmiselt: "Suurepäralise meeleavalduse panid kohalikkude vabrikute töölised eila kodanlise rahvuskogu vastu protesteerimiseks toime. Meeleavaldusest võttis umbes 40 000 Tallinna töölist osa. Määratu hulk oli punaseid lippusid ja hüüdsõnu." ⁹

Meeleavaldajad nõudsid, et kodanluse juhid annaksid selge vastuse, kelle nimel nad koosolekut peavad. Selle peale teatasid kodanluse liidrid avalikult, et nende koosolek ei esinda rahvast, vaid üksnes koosolijaid endid. ¹⁰

See oli täiesti bolševistlik demonstratsioon Tallinnas oma ühtsuse ja suuruse poolest. Kodanluse "kongressi" tööst ei tulnud enam midagi välja. Nii "rahvakongress" kui ka "rahvuskongress" olid täielikult nurjunud.

---

⁸ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn 1957, lk. 204.

⁹ "Kiir" 5. juulil 1917, Nr. 82.

¹⁰ H. P. Pöögelmann, Tallinna sündmuste puhul, "Kiir" 6. juulil 1917, Nr. 85.

Demonstratsioon purustas kodanluse lootused leida rahvahulkades tuge ja näitas, et töörahva hulgad sammuvad kindlalt bolševike lipu all. Paljud töölised, kes olid veel olnud menševike ja esseeride mõju all, pöörasid nüüd neile selja ja asusid kindlalt bolševike partei poolele.

1917. aasta juulis toimusid ka Petrogradis ja mujal Venemaa tähtsamates tööstuskeskustes sõja ja Ajutise Valitsuse vastased demonstratsioonid. Olukord kujunes eriti pinevaks. Tundes oma seniste võimupositsioonide kõikumalöömist, otsustas Ajutine Valitsus tööliste ja soldatite kasvava revolutsioonilise liikumise verre uputada. Kui keskuses olid bolševike organisatsioonid ja "Pravda" rüüstatud, tungiti kallale ka kaugemal asuvatele bolševike organisatsioonidele ja bolševike ajakirjandusele. Ka eesti kodanlus nägi, et tal ei õnnestu rahvast petta ja revolutsiooni arengut pidurdada, asus ta pärast 4. juuli sündmusi kogu jõuga toetama süvenevat ülevenemaalist kontrrevolutsiooni.

7. juulil andis Ajutine Valitsus korralduse Lenini arreteerimiseks. Selle sammu õigustamiseks alustas mustasajaline ajakirjandus suurt laimukampaaniat bolševike vastu. Partei ja tema juhid külvati üle inetute väljamõeldistega. Laimukampaaniaga ühinesid ka eesti kodanlikud ajalehed, nagu "Tallinna Teataja", "Päevaleht", "Postimees", "Sakala" ja teised. Eesti bolševike ajalehed astusid otsustavalt välja kodanluse laimukampaania vastu ja selgitasid seda. Nii kirjutas H. Pöögelmann kodan-

luse kohta , et "neil on ainult üht tõsist vastast karta, kes kodanlusega võidu peale võitlusesse astub , ja see on - enamlaste erakond " ¹¹ H.Pöögelmann selgitas kontrrevolutsiooni poolt esitatud süüdistuste ja laimu tegelikke eesmäärke. Samal ajal paljastas H.Pöögelmann menševike ja esseeride koostööd Ajutise Valitsusega ja näitas kuhu on viinud rahva ja riigi selle valitsuse poliitika. ¹² H.Pöögelmann tõendas , et 4. juuli sündmused olid kontrrevolutsioonilise vandenõu tulemus, millele menševikud ja esseerid kaasa aitasid. Ta kirjutab : "sõjaväljal korralagedus ja vastaste vägede pealetungimine ; kodus äge võitlus revol. kandja proletariaadi ja revol.vastase kodanluse vahel , rahulolematuse praeguse kahepaikse korraga ja rahva viletsuse alaline kasvamine . . . seisukorra teravaks minek kõigil aladel näitab , et juba ligem tulevik selle küsimuse ära peab otsustama " , kes on õigel teel . ¹³

H.Pöögelmann veenas lugejat , et kontrrevolutsioonil ja tema käsilastel ei lähe korda bolševike parteid ja revolutsioonilist liikumist purustada. Järgnev sündmuste käik tõestaski , et ta hindas olukorda ja jõudude vahekorda õigesti.

---

¹¹ H.P /öögelmann /, Hoobiga kõonu pihta ,
"Kiir" 8. juulil 1917 , Nr. 85.

¹² H.P /öögelmann/, kes on õigel teel ?
"Kiir" 10. juulil 1917 , Nr. 86.

¹³ H.P /öögelmann/ , Otsustav pööre läheneb ,
"Kiir" 11. juulil 1917 , nr. 87.

Peale ajalehe toimetamise esines H. Pöögelmann koosolekutel ja miitingutel tööliste ees. Nii esines ta Tallinna Korteriüürnikkude seltsi kõneõhtul 28. juunil 1917. aastal, kus ta "pidas lühikese aga mõjuva kõne Ameerika oludest"¹⁴ Suurema kõne pidas ta veel "Pandorini" ruumes 11. juulil 1917. aastal, kus ta kõneles "Tööliste liikumisest Ameerikas".¹⁵

Need on ainult mõningad väikesed tööloigud H. Pöögelmanni tegevusest "Kiire" perioodil, kuid neid oli veelgi rohkem, sest kõik kõneõhtud, koosolekud jne. ei ole leidnud kirjeldamist ajakirjanduses.

12. juulil andis Ajutise Valitsuse mereministri abi Dudorov käsu sulgeda ajaleht "Kiir". Ööl vastu 13. juulit murdsid kodanlikud võimumehed lahti ajalehe toimetuse ukse, ilma et ühtki toimetuse liiget oleks sellest informeeritud või läbiotsimise juurde kutsutud.¹⁶

Suveks olid eesti bolševikud võitnud töötavate masside hulgas kindla poolehoidu. Selle suure töö olid ära teinud bolševistlikud ajalehed. Ajaleht "Maatamees" hakkas ilmuma 1. juulist ja "Tööline" - ülejäärgmisel päeval pärast "Kiire" sulgemist - 15. juulil 1917.

---

14 "Kiir" 28. juunil 1917, Nr. 76

15 "Kiir" 7. juulil 1917, Nr. 84
"Kiir" 12. juulil 1917, Nr. 88

16 "Tööline" 19. juulil 1917, Nr. 4

Peale ajalehtede anti veel välja kirjanduslik-poliitilist ajakirja "Tapper" J.Lilienbachi toimetusel, mille esimene number ilmus 6.augustil 1917.aastal.Selles ajakirjas avaldas H.Pöögelmann palju mitmesuguselt alal kirjutatud töid.

Ajalehe "Maatamees" asutamine tähendas bolševike partei agitatsioonitöö suurt sammu edasi.Ajaleht sai parteile heaks abiliseks eesti kehvtalurahva organiseerimisel ja tema liidu tugevdamisel proletariaadiga.Ajalehe esimeses numbris kirjutas H.Pöögelmann kehvtalurahvale, et maata-mehed ja kehvikud peavad ise oma huvide eest võitlema, võtma juhtimise maarahva organisatsioonide loomisel oma kätte. Ja edasi kirjutas, et "ainult käsikäes ja rind rinna kõrval Venemaa Sots.Dem.Tööliste Parteiga suudab ka Eesti maatamees, Eesti põllutööline, omale seda vabamat jalgealust kindlustada, mille peale toetades ta terve tööliklassi lõplikule vabastamisele võib sammuda." 17

Samal ajal paljastas H.Pöögelmann ajalehes kodanluse tegevust ja kirjutas muuhulgas," kui kodanlus nägi, et ta avalikul võitlusväljal revolutsiooni jalge alla oleks tallatud, valis ta vastuvõitlemiseks teise tee: tasa ja pikkamööda revolutsiooni ära hävitada." 18

Ka kirjutas H.Pöögelmann töötavale rahvale kirjutises "Kas tagasi?", mis tuleks edasi teha.Ta kirjutas järgmist:

---

17 H.P /öögelmann/, "Missuguse lipu all?"
"Maatamees", 1.juulil 1917, Nr. 1.

18 H.P /öögelmann/, Revolutsiooni äiu-äiu ja kussutajad.
"Tööline" 8.augustil 1917, a. Nr. 21.

"Venemaa revolutsioonil on ainult siis lootust võita, kui kõik need, kellel revolutsioon mitte ainult sõnakõlks ei ole, kes rahvusvahelist töölisklassi ühistunnet mitte isamaalsuse ja rahvusluse läätseleeme vastu ära ei ole vaheatanud, üheskoos vasturevolutsiooni vägedele vastu astuvad." 19

Uued võitlustingimused erinesid tunduvalt juulisündmuste eelsest ajajärgust. "Töölises" ja "Maatamehes" iseloomustas H. Pöögelmann tekkinud olukorda, märkides, et juulisündmused tähistasid põhjalikku murrangut revolutsiooni käigus. 20 Pärast juulisündmusi ei olnud Venemaal enam kaksikvõimu. Kogu võim läks Ajutise Valitsuse, kodanluse kätte. Nõukogud olid kaotanud rahva usalduse, sest juhitud menševike ja esseeride poolt, kujunesid nad kontrrevolutsiooni toeks. 21 ja H. Pöögelmann selgitab uut olukorda "embkumb, kas suudab tõsiselt revolutsiooniline ollus nõukogudes võidule pääseda, väikekodanlikud ollused juhtivatest asutustest välja tõrjuda ja nõukogudes uueste revolutsiooni lipu üles tõmmata." 22

---

19 "Maatamees" 19. augustil 1917, Nr. 14.

20 H. R. /Moskaja/, Pealetungimine. "Tööline" 17. juulil 1917, Nr. 2.

21 H. P. /Pöögelmann/, Kui hilja on. "Maatamees" 5. aug. 1917, Nr. 8.
H. P. /Pöögelmann/, Kui kindlat alust ei ole. "Tööline", 10. augustil 1917. a. Nr. 23.

22 H. P. /Pöögelmann /, Kas uueste algusest peale?
"Maatamees" 1. augustil 1917, Nr. 6.

Ka ajakirjanduslik agitatsioon tuli uuele olukorrale vastavalt ümber korraldada. Ajakirjandus pidi näitama töötavatele hulkadele, keda kujutas endast võimul olev klikk ja kuidas võidelda selle vastu ning kuhu on viinud valitsus riigi olukorra.²³

Venemaa revolutsioon seisab risttule all; "ühelt poolt sunnib Inglismaa Vene ajutist valitsust sõda edasi pidama ja peale tungima, teiselt poolt nõuab sakslane eraldi rahutegemist."²⁴ Sõjaküsimustele on pühendatud veel kirjutis "Ühe juubeli puhul.", kus näidatakse neid kannatusi, mis sõda on rahvale toonud.²⁵

23.-27 juulini 1917.aastal toimus Tallinnas Eesti Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogude Kongress. Kongressi delegaatide hulgas olid ülekaalus sotsialistide - revolutsionääride ja menševike parteide pooldajad. Kuigi enamik bolševike ettepanekuid kukutati kongressi oportunistliku enamuse poolt läbi, oli neil siiski määratu suur tähtsus. Sõnavõttudes ja esitatud resolutsiooni- projektides paljastasid bolševikud kokkuleplasi. See avaldas mõju teatud osale kongressi delegaatidest ja aitas avada rahvahulkade silmi.

---

23 H.P /öögelmann/ , "Demokraadid " . "Maatamees " 5.augustil 1917 , Nr. 8.

24 H.P /öögelmann/ , Revolutsioon risttule all. "Tööline " 15. juulil 1917 , Nr. 1.

25 "Tööline " 20. , 21. juulil 1917 , Nr. 5 , 6 .

Esimene Eestimaa Nõukogude kongressi tähtsus seisab selles , et ta moodustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee. Seega oli Eestis loodud keskus, mis ühendas kõik Eestimaa nõukogud. Menševike ja esseeride paljastamine esimesel Eestimaa Nõukogude Kongressil ja seal toimunud võitlus aitas laialdel tööliste , soldatite ja talurahva hulkadel mõista esseeride ning menševike reetlikku osa, mis omakorda andis rahvahulkadele tõuke viimaste toetamisest loobumiseks. Augustikuu algul toimusid linnavolikogu valimised. Ajalehed arendasid juba juulikuust alates laialdast valimiseelset agitatsiooni. Laialdases valimiseelses selgitustöös põhjendati bolševike programmi ning paljastati oportunistlike parteide taktikat ja laimu bolševike nõudmiste suhtes.²⁶ Nii kirjutas H. Pöögelmann sotsialistide - revolutsionääride kohta "ja selle pärast on meie kohus teid paljastada , teid avaliku arvamise all sundida kindlat seisukohta võtma; kas avalikult kodanlaste poole , või kindlalt tööliste ridadesse".²⁷

Valimiste tagajärjel 6. augustil läks Tallinna ja Narva linnavalitsus bolševike kätte.²⁸ Bolševikud rääkisid enne valimisi , et tuleb otsustada , kelle huve hakkab kaitsma uus linnavalitsus , kas majaomanike , kaupmeeste, vabrikantide ja teiste kukrumeeste või tööliste ja kogu linna kehvikute huve.

---

²⁶ H. P /öögelmann/ , Võitluse keerus. "Tööline" , 1. aug. 1917 , Nr. 15.

²⁷ H. P /öögelmann/ , Valu mahususele . "Tööline" , 22. juulil 1917 , Nr. 7.

²⁸ "Tapper" 26. augustil 1917 , Nr. 2 .

Nüüd siis asus rahvas esimest korda ise oma huvide kohaselt linna asju ajama ja oma seisukorda parandama. Pealinna elu juhtimise minek bolševike kätte näitas nende mõju tugevnemist rahvahulkädes ja sellel oli suur tähtsus Oktoobrirevolutsiooni edukale läbiviimisele ^{estis}.

Nii kirjutab H. Pöögelmann, "et võitluse lõpp läheneb", "enamlaste nimekirja taga seisab Tallinna Eesti arusaajate tööliste rõhuv enamus" ²⁹ ning edasi "meie teame, et see võit alles algus on organiseeritud tööliklassi võiduteel sotsialismuse poole." ³⁰

1917. aasta 22. juulil ilmus ajalehes "Maatamees" H. Pöögelmanni juhtkiri "Maatamehed konferentsile". Selles artiklis iseloomustas H. Pöögelmann üksikasjalikult kodanlike ja kokkuleplaste parteisid, kes petavad rahvast valelike lubadustega. Miks ristis Tõnissoni partei "eduerakond" enese ümber "demokraatlikuks erakonnaks", mis tähendavat rahva-meelset erakonda? Sellepärast, et uue, ilusama nime all loodavad selle liidrid kergemini petta neid, kesseda parteid veel hästi ei tunne. Tabava iseloomustuse andis autor esseeridele ja menševikele, kes olid eesti kodanluse peamine tugi. Esseeride aadressil kirjutab ta, et selle partei ridedes me "... näeme nüüd väga mitmekesisist ollust - rahvusvahelise sotsialismuse poolehoidjatest peale kuni isikuteni keda iga puhastverd tõnissonlane vastu võiks ümber vahetada, ilma poolt penni maha tingimata või juurde panemata." ³¹

²⁹ H. P. Pöögelmann, "Võitluse lõpp läheneb." "Tööline" 2. augustil 1917, Nr. 16.

³⁰ H. P. Pöögelmann, Tallinna linnavalimiste puhul. "Tööline" 9. augustil 1917, Nr. 22.

³¹ "Maatamees" 22. juulil 1917, Nr. 4.

Edasi kirjutas autor : " meie loodame , et maatamehed kohtade peal , külades , eeltoodud seletused tähelepanelikult läbi arutavad ja aru saavad , et nemad-ja just nemad , kes senini nagu saatuse vaesedlapsed igast õigusest ilma , igast avalikust tegevusest eemale tõrjutud on olnud - et just nemad nüüd ise tegevusele peavad astuma , et oma saatust oma kätte võtta." 32

Bolševike partei uue taktika kindlaksmääramiseks muutunud olukorras toimus 26. juulist 3. augustini partei VI kongress , mis andis parteile kursi relvastatud ülestõusule. Ei olnud teist väljapääsu kui kodanluse võimu vägivaldne kukutamine ja võimu võtmine proletariaadi poolt kehvtalu - rahva aktiivsel toetusel.

Bolševike partei VI kongressil püstitatud uute seisukohtade läbivaatamiseks ja Eesti parteiorganisatsioonide ees seisvate ülesannete läbiarutamiseks ja kindlaksmääramiseks kutsusid Eesti bolševikud kokku VSDT/b/P Põhja - Balti organisatsioonide II konverentsi, mis toimus Tallinnas 13. ja 16. augustil 1917. Samaaegselt toimus ka Eesti maatameeste konverents.

13. augustil oli ainult parteikonverentsi avamine ja mandaatkomisjoni valimine. Pärast seda tehti vaheaeg , et saadikud saaksid osa võtta maatameeste konverentsist.

Maatameeste konverents alustas oma tööd 13. augustil Tallinnas Töölistmajas. Konverentsile olid saabunud maata ja vähese maaga talupoegade esindajad kõigist Eesti maa-

kondadest, välja arvatud Saaremaalt.³³ Esindatud oli üle 40 000 maatöölise ja talupoja. Konverentsi tööst võtsid nõuandva hääleõigusega osa samal ajal toimuva VSDT/b/P Põhja - Balti organisatsioonide II konverentsi delegaadid. Delegaatide aruannetest selgub, et kaksikvõimu perioodil lülitus eesti talurahva kõige vaesem kiht aktiivselt poliitilisse võitlusse. Bolševike agitaatorite selgitustöö tulemusel hakkasid mõisa - ja talusulased ning vähese maaga talupojad järjest tervamalt eraldama oma klassihuvisid küla-kodanluse huvidest. Kõik see kajastus ekspluateeritavate ja ekspluateerijate vaheliste vastuolude ja klassivõitluse järsus tervanemises.³⁴

Maatameeste konverentsil arutati agitatsiooni, Asutava kogu, kooli ja maa küsimusi, mille kohta võeti vastu vastavad otsused.

Agitatsioonitöö korraldamise küsimuses esines H. Suuder. Ta näitas, miks said kodanlased maakonnanõukogude valimistel võidu. Ta ütles: "See tuli sellest, et herrad kodanlased rahvale mett moka peale määrisid ja endid kui sotsialistid esitasid. Nüüd istuvad need isandad maapäeval kui maatöölise esindajad. Seal istuvad veel sotsialistid revolutsionäärid ja sotsiaaldemokraadid vähemlased. Nende töövili on juba nähtaval. Viiest osakonna juhatajast on 3 puhastverd kodanlased, nende seas papp Põld - rahvahariduse osakonna juhataja. Mis võivad maatamehed niisuguste isandate käest loo-

---

³³ "Maatamees" 15. augustil 1917, Nr. 12.

³⁴ H. P. /öögelmann/, Klassivõitlus maal.
"Maatamees" 15. augustil 1917, Nr. 12.

ta ? Uut pappide ja peremeeste võimu ! Seda võimu , mil-
le vastu tööline ja maatamees võitles ja võitleb." 35

Edasi ütles H.Suuder , et ainult siis, kui maata talu-
pojad ühinevad linna töölistega , kui nad teadlikena oma
klassihuvidest lähevad valimiskastide juurde , ainult siis
võivad nad olla veendunud selles , et valitakse need , kes
kaitsevad töötajate huvisid.

Kooliolude kohta tegi ettekande H.Pöögelmann . 36

Ta rääkis " missuguses viletsas seisukorras meil koolid on
ja mis siin tuleks teha , et kooliolusid parandada" 37

Üks tähtsamaid küsimusi konverentsil oli maaküsimus.
Selle küsimuse lahendamisest olid huvitatud eeskätt maata
ja vähese maaga talupojad , kes moodustasid kolm neljandik-
ku maa elanikkonnast.Ka maaküsimuses esines aruandjana
H.Pöögelmann. Ta rääkis , et "tulid võõrad inimeste sal-
gad siia , tapsid endised omanikud maha ja võtsid maa en-
dile.Hakkasid maad müüma jne. Maal on aga niipalju väär-
tust , kui palju tema kallal tööd on tehtud ... Väevõimuga
hoidsid üksikud inimesed maa eraomanduseks oma käes.Nüüd
on see vägivõim murtud ja ühes sellega peab siis ka maa
terve rahva omanduseks ilma tasuta tagasi minema ." 38

---

35 "Maatamees " 19.augustil 1917 , Nr. 14.

36 "Maatamees " 22. augustil 1917 , Nr. 15.

37 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis.
Dokumentide ja materjalide kogumik,Tallinn 1957, lk.281.

38 Sealsamas , lk. 285.
H.Pöögelmann/, Maa eraomandus."Tapper" 6.augustil
1917 , Nr. 1.

Eesti bolševike programm maaküsimuses erines põhjalt - kult kodanlike ja kokkuleplaste parteide programmist, kes kaitsevad maa eraomandit. Bolševike programm lähtus kõigi maade natsionaliseerimise printsiibist ning seda programmi kaitsevad nad maata talupoegade konverentsil. Konverentsil täpsustati 1917. aasta maikuus maatameeste konverentsil maaküsimuses vastuvõetud resolutsiooni. Konverents pooldas maaeraomandi kaotamist ja maa tunnistamist üldrahvalikuks omandiks. Edasi öeldi resolutsioonis, et "kõik keisrikoja -, kabineti -, kloostrite, kirikute, mõisnikute ja stif tide /asutuste/ maad viibimata sundusliselt ja ilma tasuta tulevad ära võtta; ära võtta tuleksid ka teised suurkohad, kus nende pidajad ise tööd ei tee ja ainult teiste tööst elavad" ³⁹ Veel rõhutati resolutsioonis, et "maaomavalit suse keskesituskogu poolt väljatöötatud määruste üksikasjalik teostamine kui ka senistelt omanikkudelt äravõetud maa de valitsemine ja nende tarvitamise järele valvamine kohta de peal jääb kohalikkude omavalitsuste maakomiteede hooleks" ⁴⁰

H. Pöögelmann tegi veel ettekande ajalehe "Maatamees" sisu kohta, kus rääkis, et ajalehes ilmuvad kirjutised, mis on vajalikud rahvale. ⁴¹

Jooksvaks asjaajamiseks valiti kubermangu maatameeste nõukogu, kes valis 3-liikmelise keskbüroo. Sellesse vali-

---

³⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis... lk. 286.

⁴⁰ Sealsamas.

⁴¹ "Tööline" 18. augustil 1917, Nr. 30.

ti J. Heintuk , H. Pöögelmann ja J. Sihver.⁴²

Delgaatide sõnavõetud ja vastuvõetud otsused kinnitasid, et bolševike partei poliitika külas oli õige. Tänu sellele, et eesti bolševikud viisid talurahvaküsimuses kõrvalekalduumatult läbi leninlikku poliitikat, suutsid nad sellel otsustaval perioodil teha tõsiseid edusamme tööliklassi ja kehvtalurahva võitlusliidu tugevdamises.

Kohe pärast maatameeste konverentsi lõppemist 16. augustil jätkus VSDT/b/P Põhja - Balti organisatsioonide II konverents. Tähtsamate küsimustena olid konverentsi päevakorras maa organiseerimine, agitatsioonitöö ja autonoomia /rahvusküsimus/. Kuna aga nimetatud punktid maatameeste konverentsil põhjalikult läbi arutati, siis nende kohta enam läbirääkimisi ei olnud, vaid kinnitati maatameeste konverentsi otsused neis küsimustes.

Konverentsil arutati ka Asutava Kogu valimiste eelse agitatsiooni küsimust. Kodanlus ja tema käsilased püüdsid kõigiti Asutava Kogu valimisi edasi lükata, lootes töörahva organisatsioonide likvideerimise teel saavutada reaktsioonile valimisteks soodsamaid tingimusi.

Eesti bolševike konverents omas suurt tähtsust edasise poliitilise töö käigus. Ta näitas kätte tööliklassi ja kehvtalurahva liidu kindlustamise tee. Ilma sellise liiduta oli proletariaadi diktatuuri kättevõitmine võimatu.

Pärast konverentsi hakkas H. Pöögelmann ajalehes pro-

---

⁴² Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost,

pageerima konverentsi otsuseid, viima neid laiadesse rahvahulkadesse ja aitas sellega tunduvalt kaasa nende otsuste kujunemisele suure tähtsusega teguriks rahva revolutsioonilise aktiivsuse tõstmisel.

Revolutsioonilise kriisi süvenedes kasvas kiiresti streigiliikumine, mis oli suunatud Ajutise Valitsuse rahvavaenuliku poliitika ning kodanluse rikastumise vastu.⁴³

Ka kohtadel hakkas reaktsioon pealetungima ja nii hüüavad kohalikud "võimumed" kooliõpetajatele, kes julgevad rahvas seas poliitilist kihutustööd teha, mis meie isandatele ei meeldi, "kohast lahti?"⁴⁴

Asutava Kogu valimiste eeltööde juures peatudes arvustas H. Pöögelmann tervalt Ajutise Valitsuse tegevust⁴⁵, kes oma võimupiiridest oli üle astunud ja revolutsioonilise demokraatia nõuete vastu töötas ning Asutava kogu kokkukutsumisega sihilikult viivitas, et aluspõhja luua, mille najal riigivõimu tulevikus kodanlusele ja mõisnikele kindlustada.

Eriti tugevad on H. Pöögelmanni ateistlikud artiklid. Vestes "Vanajumala käärkambris"⁴⁶ naeris ta välja religi-

---

⁴³ H. Pöögelmann, Tallinna äriteenijate streik. "Tööline" 2. augustil 1917, Nr. 16.

⁴⁴ H. Pöögelmann, Üks tähtis otsus. "Maatamees" 17. augustil 1917, Nr. 13.
H. Pöögelmann, Suurte eeskujul. "Maatamees" 15. augustil 1917, Nr. 12.

⁴⁵ H. Pöögelmann, Edasi lükatud. "Maatamees" 15. augustil 1917, Nr. 12.

⁴⁶ "Tapper" 26. augustil 1917, Nr. 2.

oosseid pettekujutlusi , kinnitades oma seisukohti tüseda faktiga: imperialistliku maailmasõja mõlema sõdiva poole juhid pöördusid abipalvetega ning soovidega oma relvade õnnistamiseks ühe ja sama jumala poole , Väiksema mõjujõuga polnud ka publitsistlik artikkel " Tumedatel tundidel," mis selgitas , kes on süüdi sõjakoledestes.⁴⁷

Vaevalt võis miski muu paremini aidata kiriku väär-
autoriteeti purustada ja inimeste silmad tööle avada kui tõestusmaterjal , et kiriku aukandjad olid ülemaailmse tapatalgu vallandanud kapitalituusade kuulekad käsutäitjad.

Augusti lõpul hakkasid kontrrevolutsiooniline kodanlus ja kindralid tegema ettevalmistusi revolutsioonile surmahoobi andmiseks. Üheks lüliks nendes ettevalmistustes oli nn. "riiklik nõupidamine " , mis alustas tööd Moskvast 12. augustil. Moskva nõupidamise ettevalmistamisest ja tööst võtsid osa ka Eesti kodanlike parteide ja esseeride liidrid .⁴⁸ H. Pöögelmann paljastas selle nõupidamise kontrrevolutsioonilise olemuse.

Ajalehes avaldas ta juhtkirja "Kas raiub sõlme lahti?" H. Pöögelmann küsis : "kas raiub Moskva üleriikline nõupidamine selle umbsõlme lahti, millesse Venemaa majandusline ja poliitiline elu on jooksnud?" ja rõhutab , et Venemaal on ainult "kaks võimalust : kas kapitalistide võit ja sellega kõigi nende vabaduste hävitus, mis revolutsioon tõi või tootab tuua ; või uus revolutsioon , nüüd juba . . .

---

⁴⁷ "Tapper" 8. septembril 1917 , Nr. 3.

⁴⁸ H. P /öögelmann/ , Kelle nimel ? "Maatamees", 22. augustil 1917 , Nr. 15.

puhas proletariaadi revolutsioon ." 49

Kornilovi mäsu ettevalmistamist alustasid korniilovlikud kindralid ja ohvitserid reetmisega rindel. 21. augustil avasid nad rinde ja loovutasid saksa imperialistidele Riia. Mäsu tõelist iseloomu püüdis kodanlus varjata sellega, et alustas ägedat laimukampaaniat bolševike partei vastu. Peamiseks kuulujutuks, mis kodanlus rahva tähelepanu kõrvalejuhtimiseks lendu laskis, oli see, et bolševikud valmistuvad ette ülestõusuks, mil möödub 6 kuud revolutsiooni algusest. Selle kuulujutu katte all koondasid kontrrevolutsionäärid oma sõjavägesid Petrogradi lähisteled.

Augusti lõpul alustas imperialistliku kodanluse ja mõisnike käsiline kindral Kornilov pealetungi Petrogradile ning Moskvale, et likvideerida revolutsioonilised nõukogud ja hävitada revolutsiooniline liikumine.

Bolševistlik ajakirjandus etendas neil päevil ülisuurt osa tekkinud olukorra selgitamisel.⁵⁰ "Töölises" kritiseeris H. Pöögelmann ka menševikke ja esseeride koostööd Ajutise Valitsusega, mille viljaks oli Kornilovi mäss.⁵¹ Ajalehe teises kohas kirjutas ta: "See on nüüd see vasturevolutsiooni madu, see kodusõja metsaline, mis sot-

---

⁴⁹"Tööline" 14. augustil 1917, Nr. 26.

⁵⁰ H. Pöögelmann/, Kus on dokumendid?
"Tööline" 2. septembril 1917, Nr. 43.

⁵¹ H. Pöögelmann/, Äraneetud needused,
"Tööline" 21. augustil 1917, Nr. 32.

sialrevolutsioonääride ja vähemlaste "koostöötamine" kodanlastega üles on kasvatatud." 52

"Töölises" hajutas H. Pöögelmann eksiarvamusi, mis võitluses Kornilovi mässuga mõnel pool tekkisid. Ajalehes selgitas ta, et kutsudes võitlema kornilovluse vastu ei mõtle bolševike partei sugugi kaitsta kontrrevolutsioonilist Ajutist Valitsust, vaid tahab hävitada sõjaväelist diktaatorit, kes on revolutsioonile veel ähvardavam. 53

Bolševikel läks korda mobiliseerida töötava rahva hulki revolutsiooni kaitseks ja kornilovlus purustati. 54

Ja mis saab nüüd edasi, sellele annab H. Pöögelmann vastuse, peab rahvahulkadele teed juhatama ja aitama luua "seda võitlusväge, kes vasturevolutsiooni murrab, rahva elulised nõuded maal ja linnas täidab ja tervele Euroopale demokraatlise rahu ettepaneku välja kuulutab". 55

---

52 H. Pöögelmann/, Vasturevolutsiooni külvi kodusõja vili. "Tööline" 30. augustil 1917, Nr. 40.

53 H. Pöögelmann/, Kardetaval eksiteel. "Tööline" 1. septembril 1917, Nr. 42.

H. Pöögelmann/, Kerenski, Korniloy ja komp. "Maatamees" 14. septembril 1917, Nr. 25.

H. Pöögelmann/, Pääsetee "Maatamees" 12. septembril 1917, Nr. 24.

54 H. Pöögelmann/, Kas lõppenud? "Tööline" 5. septembril 1917, Nr. 45.

55 H. Pöögelmann/, Mis edasi? "Maatamees" 12. septembril 1917, Nr. 24.

Veebruarirevolutsioonist on möödunud pool aastat, see aeg on näidanud missugust teed mööda tuleb minna.⁵⁶ Kogu riigis süvenes edasi majanduslik laos. H. Pöögelmann kirjutas, et selles on süüdi kodanlus, kes tõukas rahva sõtta ja rahvas peab end ise sellest päästma.⁵⁷

Ajutise Valitsuse sõjapoliitika ja kodanluse võimutsemine viis maa vastu majanduslikule katastroofile. Samal ajal kui imperialistlik kodanlus sai igasuguste mahhinatsioonide kaudu hiiglasissetulekuid, suurenes tööpuudus ja nälg. Kodanlus tahtis nälja ja viletsusega lämmatada revolutsiooni.⁵⁸ Ka astusid H. Pöögelmanni vastu välja mitmesuguste teiste parteide tegelased, et vähendada tema populaarsust rahva hulgas. Nii püüdsid M. Martna ja A. Rei ajalehes "Sotsiaaldemokraat" mitmesugust laimu ajada H. Pöögelmanni kohta.⁵⁹

---

⁵⁶ H. Pöögelmann/, Pool aastat. "Tööline"
30. augustil 1917, Nr. 40.

⁵⁷ H. Pöögelmann/, Käesoleva tunni tõsidus. "Tööline"
25. augustil 1917, Nr. 36.

⁵⁸ H. Pöögelmann/, Ärevuse silmapilkudel. "Maatamees",
26. augustil 1917, Nr. 17.

H. Pöögelmann/, Korralageduse vastu. "Maatamees"
26. augustil 1917, Nr. 17.

⁵⁹ M. Martna, Luuletaja Hans Pöögelmann-Rooskaja -
sõnnikulaotajate seas. "Sotsiaaldemokrat"
12. augustil 1917, Nr. 4.

A. Rei, Ei enamlased, ei vähemlased.

"Sotsiaaldemokrat" 19. augustil 1917,
Nr. 5.

Bolševistliku ajakirjanduse kohuseks oli anda õiget informatsiooni kiiresti arenevatest poliitilistest sündmustest. Nii avaldas H. Pöögelmann mitmesuguseid sündmusi käsitlevaid artikleid nimetuse all: "väikesed märkused"⁶⁰ ja "Kah üks "sodemeke"⁶¹.

Augusti keskel valiti H. Pöögelmann Tallinna linnavolikogusse ja järgnevalt vaatleme tema tegevust seal." Nii siis saadab Tallinna tööliklass homme / s.o. 24. augustil/ oma esimesed esitajad linnavalitsusse,"⁶² kirjutab H. Pöögelmann ja kuidas sellega tuldi toime on ära toodud artiklis "Eksami linnavolikogus."⁶³ Tallinna linnavalitsuse üleminek bolševike kätte oli töörahva suur võit.

Uus linnavalitsus algas võitlust rahva elu parandamise eest. 30. augustil linnavolikogu istungil töötati H. Pöögelmanni ettepanekul välja kodukord.⁶⁴ Bolševike ettepanekul seati sisse Tallinna omavalitsusorganites eestikeelne asjaajamine, millest kodanlus varem oli keeldunud.

Kodanlus püüdis uue linnavalitsuse tööd igati takistada, kuid töölikud ja linna kehvistu toetasid linnavalitsust.

---

⁶⁰ Vaata "Tööline" 1., 4., 5., 10. augustil 1917, Nr. 15, 18, 19, 23.

⁶¹ Vaata "Tööline" 10. augustil 1917, Nr. 23.
"Maatamees" 12. augustil 1917, Nr. 11.

⁶² Vaata "Tööline" 23. augustil 1917, Nr. 34.

⁶³ Vaata "Maatamees" 29. augustil 1917, Nr. 18.

⁶⁴ Vaata "Tööline" 31. augustil 1917, nr. 41.

Ja H. Pöögelmann kirjutab , "et kahe klassi hüvid tingimata vastamisi käivad, kokku põrkavad ja sel kombel paratamatalt võitluse sünnitavad." 65

H. Pöögelmann töötas linnavalitsuses rahaasajanduse komisjonis . 66 See komisjon tegi ettevalmistusi töörahvalt võetavate maksude vähendamiseks ja kodanluse kõrgemaks maksustamiseks.

H. Pöögelmann pööras suurt tähelepanu ka streigivõitluse toetamisele ja soovitas asutada streigikassad tehastesse. 67

Peaaegu igal linnavolikogu koosolekul esines H. Pöögelmann mitmesuguste igapäevaste küsimustega, nagu valimistest , 68 kas Tallinnasse bussid või konka 69 ja võimu küsimusest. Nii mainis ta 29. septembril 1917 koosolekul ülesannetest , mis olid seotud Saksa vägede pealetungiga , et "Käesoleval rahutul ajal võivad korda luua ainult tööliste ja soldadite saadikute nõukogud, mispärast päeb kogu võim Tallinnas minema tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu kätte ." 70

---

65 H. Pöögelmann/, Võitluse ettekuulutajad.

"Maatamees" n5. septembril 1917, Nr. 21.

66 "Tööline" , 11. septembril 1917, Nr. 50.

67 H. Pöögelmann/, Streigikassa küsimus.

"Tööline" 28. augustil 1917, Nr. 38.

68 "Tööline" 23. septembril 1917, Nr. 61.

69 H. Pöögelmann/, Nii siis - konka jääb! ?

"Tööline" 25. septembril 1917, Nr. 62. ....

70 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis ...
lk. 338.

Bolševike edu linnavolikogude valimistel kajastus kubermangu maanõukogu koosseisus. Uute linnavolikogude esindajatenä saatis Tallinna linnavolikogu Maanõukogusse kolm bolševikku - Jaan Anveldi, Hans Pöögelmanni ja Jaan Sihveri.⁷¹ Nii kujunes neljaliikmeline bolševike fraktsioon Jaan Sihveri juhtimisel, sest Anna Leetsmann oli Maanõukogusse valitud juba varem. Kohe esimesel koosolekul nõudis bolševike fraktsioon maapäevale ümbervalimisi, kuna see oli valitud demokraatiavastaselt. 25. septembril tegi ta järgmise ettepaneku. "Kuna Eestimaa Kubermangu Ajutine Maanõukogu ei ole valitud demokraatlikul alusel ja sellepärast tema mingisuguseid Eestimaa elanikesse puutuvaid küsimusi otsustada ei või, paneb Maanõukogu enamlaste fraktsioon ette viibimata Eestimaa Kubermangu Ajutise Maanõukogu üleüldisel, otsekohesel, salajasel, ühesugusel ja proportsionaalsel hääletamisel ümber valida."⁷²

Bolševike ettepanek pani Maanõukogu enamuse väga täbarasse olukorda. Seda täielikult tagasi lükata ei saadud, sest see oleks kodanluse ja tema käsilased kui rahvavastased paljastanud. Seepärast otsustati silmakirjalikult moodustada 9-liikmeline komisjon, kellele tehti ülesandeks välja töötada tulevase Eesti Vabariigi kava ja ette valmistada Asutava Kogu valimised, kes pidi asendama Maanõukogu.

---

⁷¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost... lk. 241.

⁷² Maanõukogu protokollid. 1917-1919. Tallinn 1935, lk. 147.

Samal koosolekul tegi H. Pöögelmann ettepaneku, et koolides hakkaks õppetöö toimuma emakeeles. Hoolimata kodanlaste vastuseisust sai bolševike seisukoht enamuse.⁷³ Samuti otsustati H. Pöögelmanni ettepanekul vabastada kirikukoolid "vaimulike" mõju alt ja anda Maanõukogu juhtimise alla.⁷⁴

Pidevalt paljastas bolševike fraktsioon kodanluse ja kokkuleplasparteide "kaitsetsõja" poliitikat. 28. septembril toitlusküsimuse arutamise ajal rõhutas J. Sihver oma sõnavõtus, et seni, kuni kestab sõda, ei ole võimalik toitluse asju parandada. Ta tegi bolševistlike fraktsiooni nimel ettepaneku, et Maanõukogu tunnistaks seda asjaolu ja astuks samme sõja lõpetamiseks. Korralageduse vastu võitlemiseks on aga tingimata tarvis, et valitsusvõim läheks nõukogude kätte.⁷⁵

Ka seekord ei julgenud maapäeva enamus bolševike rahvahulkadele meelepärast nõudmist otse tagasi lükata. Laia avalikkuse petmiseks lubas kodanlus taotleda sõja lõpetamist.

14. oktoobril lõppes Maanõukogu teine ja ühtlasi viimane istungjärg. Teise istungjärgu ajal toimus 17 istungit, nendest 13 võttis osa ka H. Pöögelmann.

Bolševike fraktsioon tegi maapäeval ära suure töö rahvahulkade enda poole võitmisel ja kodanluse paljastamisel.

---

⁷³ Maanõukogu protokollid ... , lk. 148.

⁷⁴ Sealsamas, lk. 149.

⁷⁵ Sealsamas, lk. 164.

Et päästa Ajutist Valitsust kukutamisest , kuulutati välja seadus Vene impeeriumi ümbernimetamisest Vene Vabariigiks , mida H.Pöögelmann analüüsis põhjalikult artiklis "Vabariik" ⁷⁶

Pärast Kornilovi mässu purustamist tegi kontrrevolutsioon veel ühe katse nõrgestada kiiresti kasvavat revolutsioonilist liikumist. 14.septembril 1917 kutsuti kodanluse ja oportunistlike parteide poolt Petrogradis kokku ülevenemaaline nn. "demokraatlik nõupidamine".⁷⁷ Demokraatliku nõupidamisega püüti juhtida sotsialistliku revolutsiooni eest käivat võitlust parlamentarismi rappa."Bolševikud võtsid demokraatlikust nõupidamisest esseeride ja menševike paljastamise eesmärgil osa , kes läksid jällegi koostööle kodanlusega."⁷⁸

Kui saksa imperialistid valmistasid septembri teisel poolel ette suurt operatsiooni , mille eesmärgiks oli vallutada esmalt Riia lahes asuvad Eesti saared ja seejärel Tallinna ning Petrogradi, siis selgitas "Tööline" ähvardava ohu tõsidust.Juhtkirjas "Silmapilgu tõsidus" ⁷⁹ tõi H.Pöögelmann ajaloost näiteid kodanluse reetlikkuse kohta ja asetask olukorra selgitamiseks küsimuse :

---

⁷⁶ "Tööline" 6.septembril 1917 , Nr. 46.

⁷⁷ H.Pöögelmann/,Peterburi nõupidamine,"Tööline"
16.septembril 1917,Nr.55.

⁷⁸ H.Pöögelmann/,Veel üks äraandmine."Tööline"
30.septembril 1917,Nr.67.

⁷⁹ H.Pöögelmann/,Kaua kestab see alatu äraandlik,
mäng?"Maatamees"21.sept.1917,Nr.28.

⁷⁹ "Tööline" 15.septembril 1917,Nr. 54.

miks ei võiks kodanlus praegu Pariisi Kommuuni - aegset reetmist "vene väljaandes" uuendada? Alla kriipsutades, et Petrogradi revolutsiooniline töölisklass on Venemaa revolutsiooni kõige tähtsam keskus, arvas ta, et kontrrevolutsiooni plaanidega sobiks hästi kokku, "kui - Peter - buri saksa laste kätte lastaks minna", sest Saksamaa sõja - vägede abil oleks võimalik revolutsiooni peajõud kergesti hävitada, kuna ülejäänutega suudaks Ajutine Valitsus ju - ba ise toime tulla.⁸⁰

Eesti töörahva häälekandjad tutvustasid töötavatele hul - kadele Saaremaa langemise asjaolusid ja võimalikke taga - järgi, eelkõige just töölisklassi revolutsiooni seisukohalt lähtudes." Saaremaa on esimene ja tähtis samm järgnevale sõjategevusele, ja suur samm ligemale - kasvava vasturevo - lutsiooni poole," kirjutas H.Pöögelmann. " Riia järel - Saaremaa, Saaremaa järel - mis? Aga lõpuks - uus vas - turevolutsioon." ⁸¹ Ka edaspidi selgitas ta rahvale Saare - maa vallutamist ja sellega ühenduses töölisklassi ees seis - vaid ülesandeid.⁸²

Maa majanduslik laos süvenes veelgi ja H.Pöögelmann kir - jutas: " Sõda on kõige selle seisukorra põhjuseks, milles meie praegu kannatame ja mis meid eespool veel raskemate kannatustega ähvardab... Alles siis kui võim revolutsioo - nilise rahva kätte läheb, pääseme sõjatandrist ja sellega kaasaskäivatest meeletustest." ⁸³

---

80 H.P/öögelmann/, Kollase internatsional punase internat - sionali vastu. "Maatamees" 14.septembril 1917, Nr. 25.

81 H.P/öögelmann, Riia järel Saaremaa. "Tööline" 6.oktoobril 1917, Nr.72.

Kuid kõik raskused ja väärnähtused aeti kodanluse ,
esseeride ja menševike poolt bolševike süüks.⁸⁴ Püüti
isegi õigustada , et K.Marxi ja Fr. Engelsi "Kommunist -
liku partei manifestis" on pooldatud koostööd kodanlusega,
mis toodi välja vale tõlke abil.⁸⁵

Selle laimu vastu astus tervalt välja H.Pöögelmann ,
kes selgitas rahvale asjaolude tõelist olemust.⁸⁶ Nii
kirjutab ta , et "eesti kodanlus on terve ilma kodanlu -
sega ühtlasi selle hirmsa verepulma ja kõigi ta kaasnäh -
tuste juures süüdlane ja kui nüüd meie kodumaa selle all
kannatab , siis langeb rahva needus selle eest ka meie
kodanluse peale." ⁸⁷

-
- 82 H.P/öögelmann/ , Kas kodusõda? "Tööline"
11.oktoobril 1917 , Nr. 76.
- 83 H.P/öögelmann/ , Kui piits lööjat lööb .
"Maatamees" 30.septembril 1917,Nr.32.
- 84 A.Rei , "Neetud kodanlus". "Sotsialdemokrat"
30.septembril 1917, Nr. 26.
I.Jürman , "Tööline" nihkub "kodanluse" poole.
"Sotsialdemokrat" 19.oktoobril 1917,Nr.40.
- 85 H.P/öögelmann/ , "Sotsialdemokraadi" "marsistid" -
Marxi vassija. "Maatamees",17.augustil
1917 , Nr. 13.
- 86 H.P/öögelmann/ , Eesti iseseisvuse Püha-Jürid.
"Tööline" 7.ja 8.septembril 1917,Nr.47
ja 48.
H.P/öögelmann/ , "Päevalehe" müstsada ässitab.
"Maatamees",14.oktoobril 1917,Nr.38.
- 87 H.P/öögelmann/ , Korratused ja nende sünnitajad.
"Tööline" 21.okt.1917, Nr. 83.

Kuna teisel kirjutas ta : " Rahvas peab oma õigusid ise teoks tegema hakkama." 88

Ja teises kohas rõhutas ta , " kuid arusaajad töölisel ei lase endid segada , nagu nad kevadel ja juulipäevadel endid segada ei lasknud. Nad võitlevad edasi ... " 89

Oktoobri algul avaldati "Töölises " ja "Maatamehes" juhtkiri , kus H.Pöögelmann näitas tööliklassile kätte ülesanded juhuks , kui Saksa imperialistidel läheb korda Eestit vallutada. Küsimusele , mis tööliklassil niisugusel korral teha tuleks , anti selge klassipositsioonilt lähtuv vastus : "Edasi võidelda - klassivõitlust - muutugu olud kudas tahavad ehk tulgu raskused , missugused tahes." 90 Artiklis rõhutati , "et selles võitluses kaitseme kõige järjekindlamalt revolutsiooni ja töölisteklassi kasusid."

Septembri algul koostasid eesti bolševikud oma kandidaatide nimekirja Ülevenemaalise Asutava Kogu valimisteks, mille eesotsas seisid juhtivad partei liikmed: J.Anvelt, V.Kingissepp, H.Pöögelmann , J.Sihver ja teised. 91

---

88 H.Pöögelmann/, Kas kõik - asutava koguni.
"Maatamees" 16.septembril 1917,Nr.26.

89 H.Pöögelmann/, Kas enamlased ...
"Tööline" 21.septembril 1917,Nr.59.

90 H.Pöögelmann/, Edasi võidelda !
"Tööline" 4.ja 5.okt.1917,Nr.70,71.

91 "Maatamees " 14.oktoobril 1917, Nr.38.

H.Pöögelmann esines ka mitmepool kõneõhtutel, siinkohal toome neist ära järgmised: 12.septembril⁹² ja 25.septembril⁹³ "Pandoriinis", kus ta kõneles töölisliikumisest ja Internatsionaalidest, siis veel noorteklubis⁹⁴ ja Töölisteatri avamisel.⁹⁵

Ilukirjanduslikest kirjutistest võiks siinkohal mainida jutustust Ameerika tööliste elust "Rüüstamine East St. Louis" ⁹⁶, ja luuletust "Rahumäel" ⁹⁷, mis oli pühendatud 1905. aasta 16.oktoobri langenute mälestuseks.

Revolutsiooni lähenemisega suurenes rahva vajadus parteilise kirjanduse järgi. Juba 18.-19.juunil Tallinnas toimunud VSDT/b/P Põhja-Balti organisatsiooni Komitee teisel pleenumil oli arutusel marksistliku - leninliku kirjanduse väljaandmise küsimused.⁹⁸ Kirjanduskomisjoni aruandest näeme, et on tõlkimisel K.Marxi ja Fr.Engelsi "Kommunistliku partei manifest", V.I. Lenini "Proletariaadi Ülesandeist praeguses revolutsioonis", V.I.Lenini "Kirjad taktikast" ning väljaandmisel ka mõned eesti autorite brošüürid. K.Marxi ja Fr. Engelsi "Kommunistliku partei manifest" ilmus 1917. aasta lõpul H.Pöögelmanni tõlkes.⁹⁹ Samuti kirjutas H.Pöögelmann mitmed bro-

---

92 "Tööline" 11.septembril 1917, Nr. 50.

93 "Tööline" 23.septembril 1917, Nr. 61.

94 "Tööline" 21.septembril 1917, Nr. 59.

95 "Tööline" 19.oktoobril 1917, Nr. 81.

96 "Tööline" 11.septembril 1917, Nr. 50.

97 "Tööline" 14.oktoobril 1917, Nr. 79.

98 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...lk.184.

99 K.Marx ja Fr.Engels, Kommunistline partei manifest, H.Pöögelmanni tõlge, Tallinn 1917.

šüürid, mis ilmusid juba nõukogude korra ajal.

Samuti kaaluti iseseisvate ajalehtede väljaandmist parteiorganisatsioonide poolt ja leiti, et see käib esialgu üle jõu. Esiteks ei jätku meil praegu toimetuseliikmeid uue lehe väljaandmiseks, teiseks seisab teel terve rida tehnilisi ja ainelisi raskusi ees, mida nii hõlpsasti ühe hüüdega "meil on lehte tarvis", ära kõrvaldada ei saa."

¹⁰⁰ Parteiorganisatsioonidest hakkas kõige varem väljaandma oma ajalehte Narva parteiorganisatsioon, mille "Rahvaleht" hakkas ilmuma augusti keskel.¹⁰¹

Poliitilise kirjanduse ilmumine eesti keeles oli suure tähtsusega Eesti parteiorganisatsiooni ja kogu töörahva poliitilisel kasvatamisel.

Kornilovi mässu likvideerimise järel algas kiire nõukogude bolševiseerumine. Töölised, soldatid ja talupojad, kes oma praktiliste kogemuste varal veendusid bolševike partei poliitika õiguses, hakkasid nõukogusid rohkem ümber valima. Ajalehed olid sel ajal nõukogude bolševiseerimise ja rahvahulkade rünnakuks ettevalmistamise kollektiivseks organisaatoriks. Bolševistliku ajakirjanduse ülesandeks oli selgitada rahvahulkadele, et kujunenud olukorrast on võimalik pääseda ainult ülestõusu teel.

Töörahvahulkade mobiliseerimise periood jõudis lõpule. Bolševike partei hakkas masse organiseerima otseseks rünnakuks.

---

¹⁰⁰ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...lk 189.

¹⁰¹ "Rahvaleht" 23. augustil 1917, Nr. 3

Täitnud suure eduga oma ülesanded rahvahulka revolutsioonilisel mobiliseerimisel, rakendus H. Pöögelmann nüüd kogu jõuga relvastatud ülestõusu teostamisele.

Juba esimeses bolševistlikus ajalehes "Iskra" märkis V.I. Lenin, et bolševistlik ajaleht peab olema mitte ainult kollektiivne propagandist ja agitaator, vaid ka kollektiivne organisator.

Ka eesti ajakirjanduse kohta kehtisid täie tõsidusega need omadused.

II p e a t ü k k

Hans Pöögelmanni tegevusest Oktoobrirevolutsioonis ja nõukogude korra ülesehitamisel.

Pärast Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumist algas revolutsiooni arengus uus etapp. See oli otsustava rünnaku ettevalmistamise periood, mil revolutsiooniline kriis veelgi süvenes ja Ajutist Valitsust toetavad ringkonnad sattusid üha suuremasse segadusse. Massid asusid bolševike poolele ning menševikud ja esseerid osutasid järjest rohkem isoleerituks. Algas nõukogude bolševiseerumise protsess.

Partei püstitas uuesti loosungi: "Kogu võim nõukogudele !" Kuid nüüd oli loosungi mõte juba hoopis teine. See oli loosung ülestõusuks Ajutise Valitsuse vastu, mis tähendas kogu võimu üleminekut bolševike poolt juhitavaatele nõukogudele ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise nõuet.

Ka Eestis kiirenes nõukogude bolševiseerumine. Nõukogude saadikute ümbervalimistel said esseeride ja menševike kandidaadid üha sagedamini lüüa ning nõukogudesse valiti nende asemele bolševike saadikud.

Eesti töötajad ja revolutsioonilised madrused hakkasid otsustavalt nõudma reetliku Ajutise Valitsuse kukutamist ja võimu üleminekut tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.

Nii võeti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee koosolekul 25. septembril 1917. aastal vastu resolutsioon, mis kutsus töölisi ja kõiki Eesti töötajaid koonduma nõukogude ümber, et tagada seega võimu üleminek revolutsioonilise demokraatia kätte. Järgmisel päeval ühines selle resolutsiooniga ka Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu.

27. septembril arutati võimu kättevõitmise ülesandeid Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu, Eestimaa Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee, polkude, roodude ja laevade komiteede, töölistevanemate nõukogude ja ametiühingute esindajate ühisel koosolekul. Koosolek toimus madruste klubis ja sellest võttis osa üle 700 inimese,¹ eesotsas Eesti bolševike väljapaistvate juhtidega J. Anvelti, H. Pöögelmanni, J. Kaspersi ja teistega. Pärast poliitilise olukorra läbiarutamist võttis koosolek vastu resolutsiooni, milles paljastati Ajutist Valitsust ning menševikke ja esseere, kes polnud mitte midagi ette võtnud kurnava sõja kiiremaks lõpetamiseks ja olid viinud riigi majandusliku katastroofi äärele. Koosoleku resolutsioonis nõuti viivitamatut nõukogude kongressi kokkukutsumist revolutsioonilise võimu organiseerimiseks nõukogude näol. Muidu, märkis koos-

---

¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...
lk. 334 - 336.

olek , jääb töötaval rahval üle ainus tee - oma nõudmisi sõjariistade abil ellu viia .²

Järgmisel päeval võeti vastu otsus saata esindajad Petrogradi , Kroonlinna , Helsingisse ja kõigisse Eesti nõukogudesse , et Tallinna nõupidamise tulemused teatavaks teha.

Kui sügiseks olid suurem osa nõukogusid bolševiseerunud , siiski olid veel mõned kus olid võimul menševikud ja esseerid. Nii olid Viljandi nõukogu eesotsas menševikud. Selle nõukogu bolševiseerumisel oli suur tähtsus H. Pöögelmanni viibimisel 1. oktoobril Viljandi parteiorganisatsiooni koosolekul , kus ta rääkis bolševike partei taktikast ning paljastas veenvate näidetega menševike ja esseeride kui revolutsiooni reetjate olemust.³

Iga päevaga kasvas bolševike partei mõju ka maatööraha hulgas. Viljandimaal , Harjumaal ja Tartumaal toimusid maataameeste konverentsid, kus saadikud hääletasid üksmeelselt bolševike resolutsioonide poolt.⁴

Olukorra igakülgseks tundmaõppimiseks otsustas VSDT/b/P Keskkomitee kokku kutsuda Põhjapiirkonna nõukogude kongressi.

---

² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...
lk. 334 - 336.

³ Sealsamas lk. 339.

⁴ Sealsamas lk 372.

"Sotsialdemokrat" 31. oktoobril 1917, Nr. 50.

11. oktoobril tuli Petrogradis kokku põhjapiirkonna tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress. Kongressist võtsid osa ka Eestimaa Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esindajad. Peamiseks küsimuseks kongressil oli võimu küsimus. V.I. Lenin andis kongressi tööle kõrge hinnangu. "Kirjas seltsimeestele bolševikele, kes võtavad osa Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist" ta hoiatas, et relvastatud ülestõusuga ei tohi viivitada, et viivitamine on niisama hea kui surm.

"Ainult Balti laevastiku, Soomes asuvate vägede, Tallinna ja Kroonlinna viivitamatu väljaastumine Püteri all olevate Kornilovlike vägede vastu suudab päästa Vene ja ülemaailmse revolutsiooni", kirjutas V.I. Lenin. Ja veidi edasi: "Asi seisab ülestõus, mille võib ja peab otsustama Püter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn. Piiteri all ja Piiteris - just seal on võimalik ja tuleb otsustada ning läbi viia see ülestõus võimalikult tõsiselt, võimalikult hästi ettevalmistatult, võimalikult kiiresti, võimalikult energiliselt." ⁵ Siit näeme, kui tähtsaks pidas Lenin Soome ja Eesti, eriti Tallinna osa Petrogradi ja kogu Vene revolutsiooni kaitsmises kornilovlaste ja Saksa imperialistide uute löökide vastu. Põhjapiirkonna tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress nõudis viivitamatut võimu üleminekut nõukogude kätte ja kinnitas valmisolekut võitluseks nõukogude võimu eest.

---

⁵ V.I. Lenin. Teosed, 26. kd.,
Tallinn 1954, lk. 160 - 161.

12. oktoobril kutsuti Tallinnas kokku Eestimaa nõukogude II kongress. Bolševikud olid kongressil rõhuvas enamuses. Kongress kiitis bolševike partei poliitika täielikult heaks ja võttis vastu bolševistlikud resolutsioonid võimu-, rahu- ning majandusküsimuses, rõhutades, et ainult kogu võimu üleminek nõukogudele võib riigi ning revolutsiooni hukatusest päästa. Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteed kongressil ei valitud, vaid pandi kõigile Eestimaa nõukogudele ette valida kohapeal oma esindajad Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteesse ja saata need hiljemalt 18. oktoobriks Tallinna.

15. oktoobril viibis H. Pöögelmann Tartus, kus ta esines rahva ees ja selgitas Ajutise Valitsuse sobituspoliitikat, ning väitis, et töörahva viletsus ei lõpe niikaua kuni kodanlus võimule jääb.⁶ Ohtul "Vanemuise" saalis rääkis ta Ülevenemaalise Asutava Kogu valimistest ja rahva ees seisvatest ülesannetest.⁷ Asutava Kogu valimistest rääkis ta veel Viljandi⁸ ja Tartumaa⁹ maatameeste konverentsil.

Ettevalmistused võimu haaramiseks algasid otsekohe, pärast Põhjapiirkonna nõukogude kongressi. Töötati välja tegevuskava, mille kiitis heaks bolševike partei Tallinna

---

⁶ A. Jea. Suur Oktoober Tartus. "Proletaarne revolutsioon Eestis" Nr. 8, 19129, lk. 3-4.

⁷ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis ...
lk. 366.

⁸ Sealsamas lk. 372.

⁹ "Sotsialdemokrat" 31. oktoobril 1917, Nr. 50.

komitee. Petrogradi eeskujul algas ülestõusu organiseerimine ka Eestis. Eestil oli V.I. Lenini poolt välja töötatud üldises ülestõusu plaanis tähtis koht, kuna ta moodustas revolutsiooni keskuse - Petrogradi vahetu tagala.

Kõige keerukam ja kaugeltki mitte ohutu ülesanne oli võimu nõukogudele ülemineku tagamine sõjaväes ja ohvitserkonna mässu mahasurumine. Nimelt oli paigutatud Eestisse mitmed Ajutisele Valitsusele kuulekad sõjaväeosad. Bolševikud pidid kohapeal tegutsema suurima ettevaatuse ja suurima jõudude pingega, et paralüseerida kontrrevolutsionääride plaanid.

Relvastatud ülestõusu läbiviimiseks valiti 22. oktoobril Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ühisel koosolekul Sõjaline Revolutsioonikomitee. Mälestuste ja uurimuste põhjal võib otsustada, et salaja eksisteeris Sõjaline Revolutsioonikomitee juba varem, 17. oktoobrist saadik, kui J. Rabtšinski saabus Petrogradist Põhjapiirkonna nõukogude kongressilt tagasi ja avalikult teatas moodustamisest alles 22. oktoobril oma esimesel koosolekul.¹⁰ Koosolek toimus bolševike juhtimisel ja komitee esimeheks valiti I. Rabtšinski. Partei poolt vastutavale revolutsiooni võitluspostile seatud, andis I. Rabtšinski sellele tööle kogu oma tahtejõu, kõik oma kogemused. Tuleb meeles pidada, et 22. oktoobril valitud Sõjalise Revolutsioonikomitee 40-st liikmest hakkas esialgu aktiivselt tööle ainult osa. Esseerid ja menševi-

---

¹⁰ D. Rudnev, Ivan Rabtšinski.
Tallinn 1960, lk. 48.

kud keeldusid relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest osa võtmast. Revolutsioonikomitee juhtivaks ja aktiivseks tuumikuks olid bolševikud.

23. oktoobril, täites Petrogradist saadud juhendeid, võttis Eestimaa Sõjaline Revolutsioonikomitee oma jõudude kontrolli alla kõik tähtsamad strateegilised punktid linnas: raudteejaamad, posti, telegraafi ja rida tsiviilasutusi. Ka sõjaväeosad teatasid, et nad alluvad Sõjalisele Revolutsioonikomiteele.

Petrogradis algas ülestõus 24. oktoobril. Järgmisel Päeval, 25. oktoobril, vallutasid revolutsioonilised tööliised, soldatid ja madrused kõik tähtsamad punktid ja valitsusasutused pealinnas. Revolutsiooni võitlusstaabiks oli Smolnõi, kus asusid bolševike Keskkomitee, ja V.I. Lenin, kes oli ülestõusu juhtimise võtnud enda kätte. Ajutine Valitsus varjas end Talvepalees junkrute kaitse all.

"Aurora" kahurite mürina saatel alustasid tööliised, soldatid ja madrused tormijooksu kodanluse ja mõisnike tsita-delli - Talvepalee vastu ja vallutasid selle ning aretee-risid Ajutise Valitsuse. Ülestõus Petrogradis võitis.

25. oktoobri õhtul alustas oma tööd II nõukogude kongress, mis võttis vastu dekreedid rahu ja maa kohta, teatas Ajutise Valitsuse kukutamisest ning võttis võimu enda kätte.

Ka Eesti ajalehtede lehekülgedelt leiame Nõukogude valitsuse ettepaneku kõigile sõdivatele riikidele alustada viibimata rahuläbirääkimisi sõja lõpetamiseks ning õiglase, demokraatliku rahu sõlmimiseks.¹¹

---

¹¹ "Tööline" 28. oktoobril 1917, Nr. 89.

Paralleelselt ülestõusu võiduga Petrogradis võeti võim üle ka Eesti tähtsantes keskustes. Sõjaline Revolutsioonikomitee tegutses kiiresti ja energiliselt.

Järgmisel päeval teatati kõigis ajalehtedes, et võim, nii tsiviil - kui ka sõjaväeline, on täielikult üle läinud Sõjalise Revolutsioonikomitee kätte. Samal päeval tagandati Ajutise Valitsuse kubermangukomissar I. Poska, tema tsiviilvalitsuse funktsioonid läksid üle V. Kingissepale. Anti välja määrus, millega keelati toiduainete väljavedu Eestist, et takistada saksa mõisnikke, Ajutise Valitsuse käsilasi, samuti ka spekulante, toiduainete puudust organiseerimast.

Kuid kontrrevolutsioon ei tahtnud alistuda võitluseta. Kerenski ja kindral Krasnov hakkasid koondama neile ustavaid vägesid, et need siis Petrogradi alla saata. Eesti-maa Sõjalisel revolutsioonikomiteel lasus ülesanne: nurja ajada kontrrevolutsiooniliste vägede Petrogradi alla saatmine Eestist ja läbi Eesti territooriumi. Sõjalise Revolutsioonikomitee poolt tarvitusele võetud energiliste abinõude tulemusena ei pääsenud ükski Kerenskile ustav väeosa Eestist ja läbi Eesti Petrogradi alla.

Relvastatud ülestõus ja nõukogude võimu kehtestamine Eestis oli nii üksikasjaliselt ette valmistatud, et kodanlus ei julgenud kuskil tõsiselt vastupanu avaldada.

Niiviisi olid nõukogud Eestis võimu oma kätte võtnud ning algas selle kindlustamine ja majanduse ning kultuuri sotsialistlik ümberkorraldamine.

Nüüd siis oli saabunud see kauaoodatud võit, mille eest H.Pöögelmann ja teised Eesti bolševikud olid võidelnud aastaid. See võit innustas ja andis jõudu uue elu ehitamiseks, ning H.Pöögelmann asus suurema energiaga tööle. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõi partei agitatsiooni- ja propaganda töös päevakorrale uusi ülesandeid. Otse revolutsioonipäevil kõneles H.Pöögelmann eesti proletariaadi keskhäälekandjas "Tööline" töörahva ees seisvatest kiireiseloomulistest ülesannetest.¹²

Üheks esmajärguliseks ülesandeks oli vana riigiaparaadi, mis teenis kodanluse huve, lammutamine ja asendamine nõukogude riigiaparaadiga. H.Pöögelmann kirjutas: "arusaadav ja loomulik on, et selle muudatusega ka teised, sügavad muudatused nii hästi valitsuse korras, vormides kui ka sisus pidid ette tulema."¹³ Seda asuski eesti rahvas teostama kohe pärast revolutsiooni võitu.

Välispoliitika alal esmajärguline ülesanne peale demokraatliku rahu oleks "tšaarivalitsuse aegsete sõjalepingute tühjakstunnistamine, mille põhjal senini miljonist sõjaväljal kinni peeti ja tapma aeti." Sisepoliitikas "esimesel kohal seisab kahtlemata maaküsimuse äraotsustamine", millele järgneb majanduse ümberkorraldamine.¹⁴

---

¹² H.Pöögelmann/, Revolutsioonilise võimu ülesanded. "Tööline" 27.oktoobril 1917, Nr. 88.

¹³ H.Pöögelmann/, Rahvavalitsus, "Tööline" 6.veebruaril 1918, Nr. 18.

¹⁴ H.Pöögelmann/, Revolutsioonilise võimu ülesanded. "Tööline" 27.oktoobril 1917, Nr. 88.

Oktoobrirevolutsiooni järel seisis partei ajakirjanduse ees uued suured ülesanded. Ajakirjanduse ülesandeks oli nüüd aidata bolševike parteil kindlustada revolutsiooni võidud, näidata töötavatele hulkadele kätte sotsialistliku ülesehitustöö eesmärgid ja vahendid. Nendes uutes rahvusvaheliselt ja sisepoliitiliselt keerukates tingimustes seisis ka eesti proletariaadi ajalehed ja H. Pöögelmann. Sellega muutus H. Pöögelmanni parteipoliitilise töö koormus senisest veelgi suuremaks ja mitmekülgsemaks. Seetõttu muutusid tema ajakirjanduslikud sõnavõtud nüüd mõnevõrra harvemaks. Kui eelmistel kuudel ilmus "Töölises" ja "Maatamehes" kas üks või mitu kirjutist ühes numbris, siis nüüd mõned eriti tähtsate küsimuste kohta. Võib oletada, et ajalehe juhtkirjad on H. Pöögelmanni kirjutatud. Muidugi selleks ei jätkunud aega, sest oli vaja väga palju ära teha lühikesel ajaga ja nagu H. Pöögelmanni abikaasa meenutab "pidasid J. Anvelt ja H. Pöögelmann tihedat kontakti V. I. Leniniga ja vähemalt kord nädalas sõitsid Petrogradi Lenini käest nõu saama" ¹⁵

Võtnud võimu enda kätte asus eesti töörahvas rajama Nõukogude riiki ja sotsialistlikku majandussüsteemi aluseid. Bolševike esimeseks ja kõige tähtsamaks ülesandeks oli luua üle kogu maa töörahva võimuorganid - nõukogud. ¹⁶ 1. novembril andis Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee välja määruse uute töörahva maakonna - ja vallanõukogude valimiste kohta. H. Pöögelmann kirjutas, "sellepärast tuleb

---

15 J. Pöögelmann, "Puid pillun küdevasse ahju ..."
"Noorte Hääl" 30. detsembril 1956, Nr. 305.

16 H. Pöögelmann, Rahvavalitsus. "Tööline" 6. veebruaril 1918, Nr. 18.

kohe algusest peale kõik juhtivad seisukohad ametiasutustes kui ka sõjaväes revolutsioonilise rahva esitajate kätte anda ja sealt kõik need ollused kõrvaldada, kes neid seisukohti vasturevolutsiooni kasuks tarvitada võiksid.¹⁷ Neisse valdadesse, kus kehvtalurahvas ei olnud veel organiseeritud ega omandanud küllaldasi poliitilisi kogemusi, saatis bolševike partei linnadest abiks teadlikke töölisi. Peaaegu kõigis ümbervalitud ja esmakordselt loodud nõukogudes said enamuse bolševikud või nende pooldajad.

Eesti kodanlus avaldas nõukogude võimule ka mõnel pool vastupanu. Kui linnavolinik H. Pöögelmann Tallinna linnavolikogu koosolekul 27. oktoobril uue võimu toetamise asemel pani ette, et "tuleb ühineda tema revolutsioonilise platvormiga ja aidata kaasa selle elluviimisele", keeldus linnavolikogu enamus seda resolutsiooni vastu võtmast.¹⁸ Üks iseloomulik näide, kui palju sel ajal peeti koosolekuid ja sellest suurest tööst, mille tegi ära H. Pöögelmann bolševike partei poliitika selgitamisel rahvale. Nii, 5. novembril pidi H. Pöögelmann esinema kell 1 "Estonias" Eesti Sõjaväelaste Nõukogu korraldusel kontsert-miitingul¹⁹ ja kell 4 "Valvajas" perekonna õhtul.²⁰

---

¹⁷ H. Pöögelmann/, Revolutsioonilise võimu ülesanded.
"Tööline" 27. oktoobril 1917, Nr. 88.

¹⁸ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis ...
lk. 392. "Tööline" 28. oktoobril 1917, Nr. 89.

¹⁹ "Tööline" 1. novembril 1917, Nr. 92.

²⁰ "Tööline" 2. novembril 1917, Nr. 93.
"Tööline" 7. novembril 1917, Nr. 97.

Need on ainult üksikud ajalehes kajastunud faktid, kuid tegelikult oli neid veelgi rohkem. H. Pöögelmanni tähtsaks teoseks sel perioodil oli tema brošüür "Asutav Kogu ja rahvavalitsus."²¹ Selle koostamisega täitis H. Pöögelmann Eesti osas partei VI kongressi otsuste selle punkti, milles seati parteiorganisatsioonide ülesandeks asutava kogu valimiste puhul "populaarsete brošüüride ja lendlehtede väljaandmine, mis arusaadavas vormis esitaksid kõiki meie platvormi põhiloosungeid."²²

Kodanlusele kuulekas Ajutine Valitsus, Kerenskiga eesotsas, kartis Asutava Kogu valimistel revolutsiooniliselt meelestatud töörahva võitu, viivitas valimiste väljakuulutamise ja lükates seda korduvalt mitmesugustel ettekäändetel edasi. Kuid revolutsiooniliste rahvahulkade surve all oli Ajutine Valitsus sunnitud lõpuks siiski Asutava Kogu valimised välja kuulutama. Bolševike partei kasutas Asutava Kogu valimiskampaaniat ära selleks, et võita töötavaid hulki enda poole, valmistades töölisi, soldateid ja külakehvikuid ette sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Oma brošüüris näitas H. Pöögelmann, millised on laiade rahvahulkade taotlused, mille täitmist oodatakse Asutavalt Kogult. Ta kirjutas, et rahval on kindlat ja tugevat võimu tarvis, kes need laiade rahvahulkade elulised nõuded, nagu suurmaaomanduse likvideerimine, tööliste kontrolli sisseseadmine tööstuses ja kaubanduses ning imperia-

---

²¹ H. Pöögelmann, "Asutav Kogu ja rahvavalitsus", Tallinn 1917.

²² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 380.

ot
tliku sõja lõpetamine täide viiks. Alles pärast nende küsimuste kiiret otsustamist võib Asutav Kogu asuda demokraatliku vabariigi rahvavalitsuse seaduslike aluste väljatöötamisele.

Brošüüris näidatakse paljude näidete varal, eriti aga kahe põhiküsimuse, maa- ja rahuküsimuse käsitlemisel, et ainult bolševike partei järjekindlalt võitleb töötavate masside eluliste ning õiglaste nõudmistega elluviimise eest. H. Pöögelmann kirjutas: "Enamlaste partei ... on algusest peale sõda hukka mõistnud ja selle vastu võidelnud, näidates, et see kapitalistide ettevõtte on ja rahvale hävitust toob. Ja ka nüüd nõuab ta järeljätmata, et valitsus ajaviitmata rahuettepaneku teeks Euroopa rahvastele.

Maaküsimuses, nagu kõigis teisteski küsimustes rõhutab enamlaste partei ikka ja ikka seda, et rahvas ainult omal jõul suudab oma elujärge parandada, mitte aga tagurlike erakondadega, rahvarõhujatega, kokkuleppimist sobitades, kus iialgi rahva kasude kaitsmist loota ei ole, vaid rahva petmist.²³

Brošüüris tuuakse konkreetseid näiteid sellest kuidas eesti kodanlikud parteid ja leidud ning menševikud ja eseerid tegid küll radikaalseid või isegi revolutsioonilisi sõnu, kuid seda ainult rahva petmiseks. Tegelikult nad aga toetasid kapitaliste ja mõisnikke.

H. Pöögelmanni brošüüril "Asutav Kogu ja rahvavalitsus" oli suur tähtsus Asutava Kogu valimiseelses agitatsiooni-

---

23 H. Pöögelmann "Asutav Kogu ja rahvavalitsus"..., lk. 7.

töös. See aitas mobiliseerida laiu töörahvahulki partei poolt ülesseatud kandidaatide eest hääletama, kes said valimistel hiilgava võidu.

Peale selle toimus ka mitmel pool valimiseelseid koosolekuid, kus H. Pöögelmann selgitas olukorda käesoleval silmapilgul ning bolševike partei poliitikat.²⁴

12.- 13. novembril toimusid valimised Eestis Ülevenemaalisse Asutavasse Kogusse ning kaheksast valitud saadikust olid neli bolševikud - J. Anvelt, H. Pöögelmann, R. Vakman ja I. Rabtšinski!

See näitas kuidas oli muutunud rahva poolehoid bolševike partei suhtes võrreldes suvega kui toimusid linna volikogude valimised,²⁵ kus bolševike kandidaadid said 30 % hääli.

12. novembril otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee laiali saata antidemokraatlikult valitud Eestimaa Ajutise Maanõukogu ja määrata kindlaks Eesti Asutava Kogu valimised. Kodanlik Maanõukogu ei tunnustanud Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsust tema laialisaatmise kohta. Ta tuli 15. novembril kokku ja kuulutas enda "kõrgemaks võimuks" Eestis, kelle nõusolekuta ei ole kehtiv ükski seadus.²⁶

---

²⁴ "Tööline" 8. nov. 1917, Nr. 98.

"Tööline" 9. nov. 1917, Nr. 99.

²⁵ "Tööline" 5. detsembril 1917, Nr. 121.

H. Pöögelmann /, Maha äraandjad. "Tööline" 5. detsembril 1917, Nr. 121.

²⁶ Maanõukogu protokollid ... nr. 273.

Maanõukogu niisuguse käitumisega bolševikud ja tööli-
sed ei saanud leppida. See kontrrevolutsiooni pesa tuli
lõplikult laiali kihutada, Tallinna töötajad said sellega
suurepäraselt hakkama, nad kogunesid veel samal päeval
Toompeale ja ajasid maapäeva isandad Toompealt minema. Bol-
ševike häälekandja "Tööline" kirjutas sellest järgmiselt:

"Kella poole viie ajal peale lõunat kogusid tööliste
hulgad Toompea lossi ette kokku. Sinna tulid ka Eesti pol-
kude soldatid, kes ühel häälel resolutsiooni "maapäeva"
laialisaatmise kohta olid vastu võtnud. Toompea lossi eel-
ne plats oli inimesi puupüsti täis. Vabrikute, tehaste ja
Eesti polkude saatkonnad läksid valgesse saali, kus luge-
sid maanõukogu herradele töörahva ja Eesti soldatite
poolt vastuvõetud resolutsiooni ette."

Viimaks hakkasid "maanõunikud" lossist välja tulema.
Isand Vilmsi poolt ette loetud resolutsioonis toonitati,
et nemad

- 1) ei teadvat, mis asutus tööliste, soldatite ja
maatameeste nõukogu olevat,
- 2) ei tunnustavat Eesti kodanlus ajutist töölis-
te ja talupoegade valitsust maksvaks,
- 3) maanõukogu ei pane tähele täidesaatva kesk-
komitee käsku laiali minna.

"Tõusis kisa ja kära. Rahva hulk nõudis, et eba-"rahva
esitajad" jalamaid laiali läheks. Tehti tee lahti, et
herrad minna võiks. Poevad minema herrad Vilmsid, Tõnissonid,
Pätsid, Teemandid ja ühes nendega Martnad, Umarikud Astid
jne. Neile hüütakse järele: " m a h a b u r s u i d !"

Toompea platsilt lahkusid organiseeritud tööliste hulgad. Kõlas "Marseljees" jt. revolutsioonilised laulud.²⁷

Seega oli kontrrevolutsiooniline Eestimaa Kubermangu Ajutine Maanõukogu ja ühtlasi ka kodanluse võimutsemise ajajärk lõppenud. Peremeheks sai töörahvas.

Kogu asjaajamine läks nüüd Eestimaa töörahva ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu kätte, mille eesotsas seisid J. Anvelt, V. Kingissepp, H. Pöögelmann ja teised.

22. novembril kaaluti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee istungil missuguseid osakondi luua. Novembri lõpul rakendati tööle juba mõned osakonnad. Nii kirjutas L. Schmidt mälestustes "Nõukogude riikluse rajamisel Eestis,"²⁸ et kui tema novembri lõpul saabus Eestisse, kus asus tööle Täitevkomitee põllumajandusosakonna sekretärina, mille juhatajaks hiljem määrati H. Pöögelmann.

Paralleelselt nõukogude riigiaparaadi ülesehitamisega toimus ka nõukogude kontrollorganite loomine, millele muidugi eelnes vanade kodanlike sunnivõimu organite - armee, miilitsa ja kohtu lammutamine. Saadeti laiali kodanlik miilits ja töörahva võimu kaitsmise ülesanded pandi Punakaardile. Punakaardi kogunemistel ja õppustel esinesid ettekanetega poliitilistel teemadel partei juhtivad seltsimehed

---

²⁷ "Tööline" 16. novembril 1917, Nr. 105.

²⁸ Jaan Anvelt. Mälestusi ja dokumente J. Anveldist, Tallinn 1965, lk. 145.

nagu V. Kingissepp , J. Anvelt , H. Pöögelmann ja teised.²⁹

Nõukogude võim likvideeris vanad kohtud ja lõi uued, nõukogude kohtud. Eestimaa Sõjalise Revolutsioonikomitee juurde loodi Revolutsiooniline Tribunal. Tribunali ülesandeks oli võidelda kontrrevolutsiooni , sabotaaži ja spekulatsioonide vastu. Asjaajamine kohtus toimus protsessist osavõtjatele arusaadavas keeles. Vastupidi vanadele kohtutele kaitsesid uued kohtud töörahva huve. Nad aitasid kaasa nõukogude võimu kindlustamisele ja laiade rahvahulkade mobiliseerimisele võitluses töörahva võimu õnnestajate ja kontrrevolutsionääride vastu. Ka jätkas H. Pöögelmann oma armsaksanud ajakirjaniku tegevust ja käsitles "Töölises" ja "Maatamehes" mitmeid poliitilisi põhiküsimusi. Nende hulka kuulus ennekõike Eesti tulevase riikliku korralduse probleem. Oma artiklis "Tulevane Eesti"³⁰ rõhutas H. Pöögelmann vajadust "Eesti maailma rahvaste peres niisugusele seisukohale seada, kus ta inimese üleüldisest elust kõige enam osa saab ja ise kõige avaramal võimalusel selles edus kaasa töötab." Ta näitas , et seda on võimalik saavutada ainult internatsionalistlikul teel, tihedas koostöös teiste rahvastega. Proletaarse internatsionalismi ideid kodanliku natsionalismi vastu kaitses kirjutas H. Pöögelmann , et "siin põrkavad kaks juhtmõtet teravalt üksteisega kokku: üks neist lähtub natsionalismi, teine - internatsionalismi alustest. Esimene juhtmõte sisaldab kodanluse, teine - töörahva , sotsialismi aateid.

---

29 I. Paul , Punakaart võitluses Nõukogude võimu eest Eestis/1917-1918/, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis/artiklite kogumik/Tallinn 1957, lk. 139.

30 "Tööline" 30.nov.1. ja 4.dets.1917, Nr-d:117,118,120.

Kodanluse aade , natsionalismi aade nõuab Eesti eraldamist revolutsioonilisest Venemaast , kuid tegelikult tähendab see Eesti iseseisva arenemise hävitamist. Eesti suveräänsusest , iseseisvast arenemisest saab juttu olla ainult siis , kui Venemaal Nõukogude valitsus kestma jääb ja enamlased selle eesotsas seisavad."

Nõukogude riikluse rajamine Eestis toimus bolševike partei leninliku rahvuspoliitika alusel. 2. novembril 1917 kuulutas Nõukogude valitsus välja "Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni." Deklaratsiooniga seati Venemaa rahvaste aluseks järgmised põhimõtted: kõigi rahvaste üheõiguslus ja suveräänsus ; kõigi rahvaste vaba enesemääramise õigus, kaasa arvatud lahkulöömine ja iseseisva riigi moodustamine; kõigi rahvuslike ja usuliste eesõiguste ning kitsenduste kaotamine; Venemaa territooriumil elavate vähemusrahvuste ja etnograafiliste rühmade vaba arenemine.³¹

H. Pöögelmann märkis, et seistes kindlalt rahvaste vaba enesemääramise eest , tuleb lasta seda enesemääramist teostada rahvahulkadel , mitte kodanlusel ja kirjutas: "Rahvuse küsimus on kodanlusel ainult sel määral huvitav , kudas ta selle kaudu oma varalisi huvisid saab kindlustada." Lõpuks rõhutas H. Pöögelmann " Revolutsiooniline rahvas on ise omale vabaduse võitnud - kodanluse vastu ja otsustab nüüd ka oma elu korraldamise ilma nende röövikuteta ära."

---

³¹ Nõukogude Eesti stkontrerevolutsioonilise seadusandluse ajaloost , Dokumentide kogumik , Tallinn 1960 , lk. 42.

1917.a. lõpul tegi V.I. Lenin jutuajamisel juhtivate eest bolševikega neile ettepaneku kaaluda, kas pole siiski otstarbekam kuulutada Eesti iseseisvaks nõukogude vabariigiks, mis oleks võtnud eesti kodanluselt aluse "iseseisvuse väljakuulutamiseks ja samuti selle nimel abipalumiseks Saksa imperialistidelt.

Eesti bolševike rahvusküsimuse korraldamine, nägi ette Eestimaa korraldust nõukogude autonoomia alusel, sellega näitasid eesti bolševikud laiadele rahvahulkdadele, et nõukogude autonoomia klassisisu erineb põhjalikult eesti kodanluse poolt esitatud kodanliku autonoomia klassisisust; et nõukogude autonoomia klassisisuks on tööliste ja kehvtalu-poegade, s.o. eesti rahva suure enamuse täisvõim. Et rebida maha eesti kodanluse kontrrevolutsioonilist olemust varjav rahvuslik rüü, otsustasid bolševikud kokku kutsuda Eestimaa Asutava Kogu. Eesti Asutava Kogu valimiste läbiviimise ajal kirjutas H. Pöögelmann "Märgukirja Eesti Asutava Kogu valijatele. "Vaba Eesti" ³², kus ta kirjutas, "700 aasta pärast võib Eesti rahvas - mitte Eesti kodanline kiht, mitte Eesti kapitalistid ja haritlased, vaid rahvas, selle sõna kõige avaramas ja õigemal mõttes, just laialine rahva-kiht, Eesti töörahvas linnas ja maal - jälle kord vabalt, täiesti piiramatult, kokku tulla, et ise oma saatust otsustada."³³

---

³² H. Pöögelmann, Vaba Eesti. Tallinn 1917.

³³ Sealsamas, lk. 11.

Ka pidi Eesti Asutav Kogu välja töötama Eestimaa ühiskondliku korralduse seaduseelnõu, mis pärast välja töötamist kuuluks üldrahvalikule läbiarutamisele.

Bolševike platvormiks Eestimaa Asutava Kogu valimistel oli autonoomse Eesti nõukogude vabariigi esimene konstitutsiooni projekt, mida nimetati Eesti Tööraha kommuuni põhiseaduse projektiks.

19. jaanuaril 1918. aastal avaldati ajakirjanduses Eesti Nõukogude Vabariigi / Eesti Tööraha Kommuuni / konstitutsiooni projekt, mis määras täpselt kindlaks riikliku korra.

Konstitutsiooni projekti I punkt kõlab: "Eesti töörahva kommuuna on autonoomiline osa Vene nõukogude vabariigist.

Vahekord Vene vabariigiga ja Eesti kommuunasse puutuvad välisküsimused otsustatakse Vene nõukogude valitsusega kokkuleppimise teel ära." Projekti 2. paragrahvis öeldakse: "Eesti töörahva kommuuna on kõigi kohalike küsimuste otsustamiseks täiesti iseseisev." ³⁴ Konstitutsiooni projekti järgmistes paragrahvides määrati kindlaks Eesti töörahva Kommuuni valitsemisüsteem valdades, maakondades ja linnades, räägiti Eesti kommuuni kongressist ja selle volitustest; Eesti Tööraha Kommuuni valitsusest ja valitsemisüsteemist.

Edasi hoiatas H. Pöögelmann "ka Asutav Kogu ei tohi võimu tööliste nõukogudelt ära kiskuma tulla. Peaks asutav kogu seda püüdma, siis tähendaks see, et ta töörahva

---

34 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...
lk. 629 - 631.

valitsuse vastu on , et ta tööliste vastane ja vaenlane on ja siis peab töörahvas oma jõuga asutava kogu laiali kihutama - kui rahva vabaduse vastase . " 35

Rahvusküsimus jäi lõplikult lahendamata , sest seda takistas Saksa imperialistide pealetung.

Bolševike partei juhtimisel alustas eesti revolutsiooniline töörahvas rünnakut ka kukutatud ekpluataatorlike klasside majanduslike positsioonide vastu. Pankade natsionaliseerimine oli võimsaks vahendiks nõukogude käes võitluses kontrrevolutsiooni vastu, sest pangad olid kontrrevolutsiooni kuritegevuse finantseerimise allikaks. Pankade natsionaliseerimine võttis kodanluselt tema materiaalse võimu allikad.

Võitluseks kapitalistide vastupanuga tehaseis ja vabrikuis seati sisse töölistekontroll. Kontrollides oma käitise tegevust hoidsid töölistes ära vabrikute kuritahtliku sulgemise ega lubanud välja vedada valmissaaduste , tooraine- ja kütteaine tagavarasid , nad ei lasknud kapitalistidel tootmist katkestada ja kaitsesid sisseseadeid. Töölistekontroll oli esimene tegelik samm sotsialismi poole. See tähendas proletariaadi riiklikku vahelesegamist kapitalistlikku majandustegevusse , kaubaasjade saladusse. Töölistekontrolli sisseseadmine oli üleminekuetapiks tööstuse natsionaliseerimisele. Eestimaa töörahva ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogude Täitevkomitee otsuse põhjal natsionaliseeriti esmajärjekorras Tallinna tramm / 22.jaanuaril/ ja Tallinn - Pärnu kitsarööpmeline raudtee/15.veebruari/. Seejärel nat-

sionaliseeriti trükikojad kogu Eestis.

Need olid Nõukogude valitsuse esimesed sammud majanduse muutmiseks sotsialistlikuks majanduseks.

Järgnevalt vaatleme põllumajandusküsimuste lahendamist nõukogude valitsuse poolt, kuna H. Pöögelmann töötas põllumajandusosakonna juhatajana, siis pöörame nendele küsimustele suuremat tähelepanu.

Pärast proletaarse revolutsiooni võitu Eesti linnades hakati nõukogude võimu kehtestama ka maal. H. Pöögelmann kirjutas: "järgmine samm oli - maa rahva omanduseks kuulutamine, maa eraomanduse õiguse ärakaotamine. Maa eraomandus oli nimelt see majanduslik aluspõhi olnud, millest mõisnikuseisus oma jõu sai. Selle jalgealuse hävitamisega purustas töörahva valitsus kõige tagurilisema klassi elujõu." 36

Sel ajal seisis valitsuse peamine ülesanne sellest, et kõigis valdades endiste võimuorganite asemele organiseerida töörahva nõukogud, võtta üle mõisad ning anda need tööliste endi juhtimise alla, luua valdades töörahva miilits, kes on suuteline mõisnike ja hallparunite vastupanu maha suruma ning pidama edukat võitlust spekulatsioonide vastu. Need olid suured ülesanded. Kuid rahvas viis need kõikjal edukalt ellu.

II ülevenemaaline nõukogude kongress võttis vastu maa-dekreedi, milles öeldi, et "mõisnike maaomandus kaotatak-

se otsekohe ilma igasuguse tasumaksmiseta."³⁷

Kaotati jäädavalt maaeraomandus ja asendati üldrahvaliku, riikliku maaomandusega. Mõisnike, keisrikoja- ja kloostri maad anti töörahvale tasuta kasutamiseks. Seega said töölikklassi juhtimisel teoks töötava talurahva põlisel unistusel. Mõisnike maavalduse ja maaeraomanduse livideerimise tõttu vabanes eesti talurahvas aasta - aastalt kasvavaist võlgadest.

Esimeseks ülesandeks oli mõisad üle võtta. Seda tuli teha kiiresti, sest endised omanikud ja nende käsilased püüdsid mõisate varandust hävitada ning nende majapidamist desorganiseerida. Mõisnike maavaldus tuli kõige kiiremas korras likvideerida ka sellepärast, et ta kujutas endast kontrrevolutsiooni tähtsaimat majanduslikku ja poliitilist baasi.

Partei suunas maakondadesse ja valdadesse palju parteitöötajaid ja spetsiaalselt vastavatel kursustel ettevalmistatud instruktoreid, kelle ülesandeks oli abistada kohalikke töörahva saadikute nõukogusid mõisamaade konfiskeerimisel ja nõukogude maaseaduste elluviimisel. Väga suurt praktilist abi maadekreedi elluviimisel, võitluses kulkute ja mõisnike vastu osutasid eesrindlikest töölistest organiseeritud salgad, kuhu kuulusid ka punakaartlased ja revolutsioonilised soldatid ning madrused. Mõisate ülevõtjatele anti kaasa seltsimeeste H. Pöögelmanni ja Mäeotsa poolt koostatud juhtnõõrid, meenutab J. Käspert oma mäles-

---

³⁷ Nõukogude Eesti konstitutsioonilise seadusandluse ajaloost ... , lk. 33.

tustes "Nõukogude võim Eestis." 38

Maadekreedi elluviimiseks Eestis võeti tarvitusele põhiliselt samad abinõud nagu mujalgi Nõukogudemaal: konfiskeeritavate mõisate maa, põllumajanduslik inventar ja varandus võeti arvele ja anti kohalike vallanõukogude käsutusse. Ülevõtmisel koostati vastav protokoll ja akteeriti täpselt kogu mõisale kuulunud inventar. Pärast ülevõtmist anti mõis koos inventariga üle sama mõisa töölistest valitud mõisa töörahva vanemate nõukogule, kelle juhtimisel ja järelvalvel toimus mõisa edasine majandamine. Erilise hoolega suhtuti mõisates leiduvatesse kultuurivaradesse. "Mõisade ülevõtmisel," öeldi Tartu Maakonna Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee poolt valdade töörahva nõukogudele saadetud ringkirjas, tuleb seda silmas pidada, et raamatukogud, teaduslikud kollektšioonid, pildigalleriid ja ülepea kõik asjad, millel teadusline ehk kunstiline väärtus on, mitte rikutud ega äravarastatud lastud ei saaks. Teadus ja kunst peab tulevikus töörahva päralt olema, sellepärast on töörahva kohus teaduslisi ja kunstilisi väärtusi rikkumata alal hoida." 39

Balti parunite mõisate konfiskeerimine ning kogu maa natsionalisierimine olid nõukogude võimu suurteks ajaloolisteks võitudeks Eestis. Bolševike partei juhtimisel vabastati eesti töötav talurahvas Balti parunite rõhumise alt.

---

38 Nõukogude võimu eest. Veebruari - ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis aktiivselt osavõtnute mälestuste kogu. Tallinn 1957, lk. 33.

39 Suur-Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis..., lk. 649 - 650.

Ühtlasi tõusis nüüd äga päevakorda ka maa kasutamise küsimus, eelkõige küsimus, mida teha ülevõetud mõisatega, kas säilitada nad suurmajapidamistena või tükeldada talupoegadele individuaalseks kasutamiseks. See küsimus kerkis üles juba 3.4. detsembril 1917. aastal Tallinnas, endisesse rüütelkonna maapäeva saali kokku tulnud maata-meeste konverentsil. Oma tervituskõnes rõhutas H. Pöögelmann Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsust, mis ka eesti maatööraha niikaugele aitas, et tema esindajad nüüd, 700 aastat pärast lahingut Paala kaldal, viimaks ometi peremeestena selles rüütliisoost timukate pealossis võivad kokku tulla ja iseseisvalt oma maa ja rahva valitsemise üle aru pidada, lossis, kus seni eesti rahva jaoks ainult orjastamist, rõhumist ja väljakurnamist on seipitsetud.⁴⁰ Sellel koosolekul avaldasid töötavate talupoegade esindajad esmakordelt pärast Oktoobrirevolutsiooni oma mõtteid ja ettepanekuid maaküsimuse lahendamiseks.

Eestimaa Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomitee esimees J. Anvelt esines aruandjana maaküsimuses, rõhutas, " et kui nüüd suurpõllupidamisi ka tõepoolest ära jagada tahetakse, see tegelikult üsna mõtteta oleks. Igaüks võtaks maalapikese, põllutööriistakese või masinarattakese, mis talle paremini meeldiks, kuid kogusummas poleks nendega tihti midagi peale hakata, põllupidamisel puuduksid kõige hädalisemad tarbenõud. Tagajärjeks tuleks - nälg " , ja edasi lisas juurde, et tuleks säilitada kol-

---

40 "Tööline" 6. detsembril 1917, Nr. 122.

lektiivseid suurmajandeid , mis on majanduslikult kasulikud ja vastavad kommunismi põhimõtetele.⁴¹

H.Pöögelmann oma sõnavõttus lisas: "Venemaa revolutsiooni ülesanne on kõigepaelt Vene riiki sellest kuristikust välja viia , kuhu teda tsaarivalitsus ja tagantjärele Kerenski "sotsialismus" paisanud on. Meie partei nõuab maaküsimuse otsustamisel , et niisugune põlluharimise viis tarvitusele võetaks , kus töö kõige vähema jõukulutuse juures kõige rohkem vilja kannaks. Ja see oleks suurpõllupidamine ... Kõigepaelt vaja maa ära võtta ja siis alles lõplikult tematavitamise üle aru pidada."⁴²

Järgnevalt esines H.Pöögelmann Eesti Asutavast Kogust ja toonitas " Siin on võitlus kahe ühiskondlise korra vahel , - kurnajate ja kurnatute vahel käimas , emb-kumb, kas läheme edasi või langeme tagasi. Et revolutsiooni võidukalt läbi viia , peab linna- ja maa- töörahvas ühinema."⁴³ Lõpuks tegi kõneleja ettepaneku , et asutavasse kogusse tuleb valida ainult neid, kellele on kõige südamelähedasem rahva hea käekäik.

Konverents võttis vastu otsuse: "Mõisaid , kus käesoleval ajal on suurmajapidamine , mitte tükeldada... Pidada vajalikuks , et Eestimaa Töörahva Nõukogu , kus oleks võrdõiguslikel alustel esindatud kogu Eestimaal elav töörahvas, otsustaks lõplikult maa, metsade ja vete kasutamise ning valitsemise küsimuse."⁴⁴

---

41 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis..., lk. 491.

42 "Tööline" 12. detsembril 1917, Nr. 127.

43 "Tööline" 13. detsembril 1917., Nr. 128.

44 "Eesti Teataja" 20. detsembril 1917, Nr. 24.

Selle otsuse täitmiseks kutsuti 5. jaanuaril 1918. aastal, millal mõisate ülevõtmine põhiliselt oli teostatud, kokku maatöölise ja kehvatalurahva kongress, mis on tuntud Eestimaa põllumajandusliku kongressi nime all. Selle 530-st delegaadist olid 469 bolševikud või nende pooldajad. Esinedes ka seekord aruandjana maaküsimuses, ütles J. Anvelt, et bolševike seisukoht on mõisaid mitte tükeldada. Algul pidi maaküsimusest ettekande tegema H. Pöögmann, kuid ta ei olnud Viljandist tagasi saabunud,⁴⁵ kus toimus kodanluse kontrrevolutsiooniline väljaastumine.

Selleks ajaks olid juba mitmes maakonnas (Tartumaal, Läänemaal) kõik mõisad üle võetud ja neis tegutsesid edukalt äsja valitud mõisakomiteed. Delegaadid teatasid kongressil, et ülevõetud mõisates valitseb eeskujulik kord ja et maatöörahas pooldab kõikjal mõisate ülesharimist. Maajagamist pooldas ainult mõni esseer, põhjendades seda väitega, nagu tõrjuks Lääne-Euroopas väikepõllupidamine suurpõllupidamise välja ja nagu poleks põllutöödel võimalik masinajõudu kasutada. Ja kui esseeride esindaja M. Bleimann rääkis kongressil mõisate tükeldamise poolt, tekkis saalis suur müra, nii et juhataja pidi korduvalt rahu paluma. Kongressi rõhuv enamus hääletaski ühismaa harimise poolt, mõisate säilitamise poolt sotsialistlike suurmajapidamistena. Seda põllumajanduskongressil vastu võetud otsust hindas väga kõrgelt V. I. Lenin: "...väikesel Eestimaal," ütles ta oma kõnes 13. jaanuaril 1918, "kus rahvas on kirjaoskaja, tuli neil päevil kokku sulaste kongress ja valis volinikud, kes võtsid enda kätte

kõik kultuursed majandid . See on ülemaailmse tähtsusega
pööre . " 46

Kongress pööras tähelepanu ka maatööraha olukorra
parandamisele . Otsustati lähemal ajal hakata kindlustama
põllutöölisi kindla palgaga, samuti haiguse, vanaduse, töö-
jõuetuse puhul. Tööpäeva pikkuse ülemääraks peab olema
8 tundi, kui aga erakorralistel juhtudel on tarvis töö -
päeva pikendada - igal juhul mitte üle 10 tunni - , tuleb
teisi tööpäevi nädalas seevõrra lühendada.

Sügava meelepahaga suhtusid kongressi delegaadid kontr-
revolutsionääride katsesse tappa tööraha suur juht
V.I. Lenin. Kongressi telegrammis Leninile öeldakse:

"Eesti tööraha põllumajanduse kongress tervitab tuli-
selt Teid ,kõige maailma tööraha vabaduse eest võitlejat.
Teadku kurjategijad, kodanlaste palgalised, et käsi, mis
meie ideeliste võitlejate vastu üles tõstetud, kõige re-
volutsiooni vastu on sihitud. Pidagu kõik kontrrevolutsio-
näärid meeles , et proletariaadi suurmeelsusel võib lõpp
olla , ja siis hakkab ta kõiki võitlusabinõusid tarvita-
ma ja kutsub halastamatult kõik liig julgeks saanud kur-
jategijad korra juurde." 47

Põllumajanduskongressi otsused väljendasid Eesti töö-
raha huve ja olid nii partei- kui nõukogude töötajaile
tõhusaks abiks maatööraha organiseerimisel ning nõuko -

---

45 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...,
lk. 573.

46 V.I. Lenin , Teosed . 26 . kd. , lk. 455.

47 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis...,
lk. 575.

gude võimu kindlustamisel.

Maakasutuse vormid ei saa kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil igal pool ühesugused olla , vaid ole-
nevad paljuski sellest , kas ülekaalus on väikeomand või
suuromand , väikemaapidamine või suurmaapidamine. Ka le-
ninlikus maadekreedis rõhutati , et „maa kasutamise vor-
mid otsustab talurahvas ise kohtadel ja , et nende valik
peab olema täiesti vaba ... külatalude , kruntitalude,ko-
gukondade või artellide viisi , nagu otsustatakse üksiku-
tes külades või asulates.“⁴⁸

Arvestades Eesti põllumajanduse arengu iseärasusi,
ütles V.I. Lenin III ülevenemaalisel nõukogude kongressil
1918.aasta jaanuarikuus , et " üleminek sotsialismile
Eestimaal , sellel väikesel , täieliku kirjaoskusega maal,
mis koosneb põllumajanduslikest suurmajanditest , ei saa
sarnaneda üleminekuga sotsialismile peamiselt väikekodan-
likul maal, nagu seda on Venemaa. Seda tuleb arvesse võt-
ta . " ⁴⁹

Eesti bolševikud tunnistasid 1917.aastal peale sotsi-
alistlike suurmajapidamiste ka teisi maakasutuse vorme ,
sealhulgas mõisamaade jagamise teel loodud või nende arvel
juurdelõikeida saanud väikemajapidamisi. Teatav osa talu-
rahvast oli huvitatud maa saamisest , neil oli tung "oma
maalapikese " järele. Nii täonitas J.Anvelt maatameeste

---

48 V.I. Lenin , Teosed . 26 . kd. , lk. 231.

49 V.I. Lenin , Teosed . 26 . kd. , lk. 421.

konverentsil korduvalt , et väikekohapidajatele peab mõida maad maatagavarast maad juurde antama.

"Tööline " Lükkas artiklis "Veel maaküsimusest" ümber kodanluse laimu , nagu lubasid bolševikud maad kasutada ainult suurmajapidamistena. Eesti bolševikud on alati ütelnud ja sellest ka kinni pidanud , kirjutas "Tööline" , et "rahvas , nimelt maa töörahva kogud, seda ära otsustavad, kuidas maad tarvitada... Nad ütlevad otsekohe , et ka tükeldamisi võib ette võtta , kui seda kohalik majapidamine nõuab. Nii tuleb pisikohtade pidajatele tükki juurde anda, kui neid ligidalt saada on , mõisa ääremaad jne. põllumeeste kätte anda..." 50

Ent agrarsuhete revolutsioonilisel ümberkorraldamisel esines ka mõningaid vigu. Tõsiseks puuduseks oli see , et VSDT/b/P Eestimaa organisatsioon, lähtudes küll marksismi õigest seisukohast , mille järgi suurmajapidamisel on väikemajapidamisega võrreldes palju eeliseid , pani liiga palju rõhku suurte sotsialistlike majapidamiste organiseerimisele ja jättis tagaplaanile nende töötavate talupoegade soovid, kes tahtsid maad saada isiklikuks harimiseks. Teatud osa talupoegade igatsust oma maatüki järele kujutati mõnikord kui reaktsiooniliste jõudude kihutustöö tulemust. Seega oleksid eesti väiketalupojad, rentnikud ja teised rõhutud talurahvakihid juba revolutsiooni algul otsekohe oma kogemuste najal võinud veenduda , missuguse suure võidu on neile toonud sotsialistlik revolutsioon.

See samm oleks veelgi tugevdanud eesti tööliklassi ja talurahva liitu. Kuid samuti tuleb arvestada ka neid arenguperspektiive, mis sel momendil Nõukogude Eesti rahvamajanduse ees seisid. Nimelt tuli pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu otsekohe asuda üles ehitama tööstust ja põllumajandust, mis olid imperialistliku sõja poolt laastatud, et kiiresti tõsta rahva elatustaset, likvideerida nälg ja viletsus. Mõisate tükeldamine sulaste ja kehvtalupoegade vahel olukorras, kus viimastel puudusid inventar, loomad jne., kus ka rüügil polnud võimalik neile kohe olulist abi anda, oleks kutsunud esile ajutise tagurpidimineku Eesti põllumajanduslikus toodangus. Seepärast hoidusid eesti bolševikud tagasi rahva kätte võetud suurmaapidamiste viivitamatust tükeldamisest ja samal põhjusel toetas Eesti põllumajanduse kongressi suur enamus bolševike seisukohta maakasutamise küsimuses.

Kuid ühtlasi tuleb tähele panna ka seda asjaolu, et sel ajal oli Eesti ja paljude teiste maade bolševike seisukoht maaküsimuses tingitud ka nende kindlast veendumusest sotsialistliku revolutsiooni peatses võidus Lääne-Euroopas. Nad arvasid, et Euroopa tööliikumine muutub tegelikult revolutsioonivõitluseks rahu eest, mis kasvab üle üldiseks võitluseks sotsialismi eest. Nii kirjutas H. Pöögelmann oma kirjutises "Maailma ajaloo murdepunktil"⁵¹, et "Venemaa novembrirevolutsioon sotsialistiliste revolutsioonide tuletungla kodanlise ilma haohunnikusse on

---

⁵¹ Suured revolutsioonid, Tallinn 1917.

heitnud ja ligem ajajärk meil terve rea järgnevate ja vaheldavate tulelõõmadega kapitalistilise kurnamise pi-medat ööd valgustab." Kuid sel ajal ei olnud veel Lääne-Euroopa küps sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Vaieldamatuks tõsiasjaks jääb see, et bolševikud tegid Eestis lõpu parunite maavaldusele ja andsid maa töötava talurahva kätte. Seejuures tuleb arvesse võtta, et nõukogude võimu lühikene kestus Eestis 1917/18. aastal ei võimaldanud lahendada kõiki maaküsimuse ülesandeid.

Põllumajanduse ümberkorraldamisel ei olnud eesti bolševike tegevus küllalt paenduv ega arvestanud alati vajalikul määral töötava talurahva hulkade kõiki meeleolusid. Kõik see takistas töölisklassi ja talurahva leidu kindlustamist ning tuli kasuks kodanlik-natsionalistlikele ja väikekodanlikele parteidele, kes esinesid demagoogiliste lubadustega. Kogu põllumajanduse juhtimine pärast Oktoobri-revolutsiooni kuulus Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee põllumajandusosakonnale. Kui kodanliku Maanõukogu ametnikud andsid asjaajamist üle, siis enne seda hävitasid nad või peitsid ära tähtsamaid dokumente. Nii anti põllumajandusosakonnale üle asjaajamine, kus oli mitmeid tööloike, millel puudus täiesti kirjavahetus; näiteks maaparandus.⁵²

Üheks peamiseks ülesandeks oli mõisate ülevõtmine ja nende edaspidine korralik ja plaanikindel majandamine.

---

52 "Tööline" 8. veebruaril 1918, Nr. 20.

H. Pöögelmann kirjutas, et "maa ei ole aga mitte selleks seniste eraomanikkude käest ära võetud, et teda teiste eraomanikkude kätte edasi anda, vaid et seda rahva kasuks tarvitada saaks." ⁵³ Mõisate ülevõtmisega ja kogu võimu koondumisega maa töörahva kätte kasvas bolševike partei autoriteet maal.

Ühismajapidamiste esimesed tulemused näitasid, et mõisatöölaliste vanemate nõukogud koos maatameestega olid täiesti võimelised mõisaid valitsema ja kollektiivset suurtootmist korraldama. Iga nõukogu liige vastutas mingi tähtsama tootmisala eest. H. Pöögelmann iseloomustas kirjutises "Kelle päralt on maa?" seda järgmiselt: "Mida rohkem meie kõik ja igaüks meie ühise majapidamise eest hoolt kanname, seda suuremat kasu saame kõik." ⁵⁴

Mõisnike poolt oli palju mõisaid laostatud ja nende olukorra parandamiseks võeti tarvitusele mitmeid abinõusid. Kõik ühe valla mõisad allusid nõukogudele, kes pidas arvestust igas mõisas eraldi. Samuti hakati arvele võtma viljatagavarasid, et neid kasutada otstarbekohaselt. Hakati pöörama tähelepanu juba kevadkülvi ettevalmistamisele. Nii kirjutatakse "Töölises", selleks, "et ühismajapidamiste olukorda parandada, peab selge pilt olema seisukorrast." ⁵⁵ Põllumajandusosakond saatis kohadele ankeedid, mille põhjal taheti välja selgitada majandites valitsevat olukorda - külvivilja, heinaseemne,

---

⁵³ H. Pöögelmann/, Uuel aastal uue jõuga - edasi!
"Tööline" 16. jaanuaril 1918, Nr. 2.

⁵⁴ "Tööline" 14. veebruaril 1918, Nr. 25.

⁵⁵ "Tööline" 8. veebruaril 1918, Nr. 20.

loomatõidu , põllutööriistade, loomade arvu, põllumaa suuruse , tööliste arvu jne. kohta.⁵⁶

Ka rakendati tööle piirkonniti põllumajandusinstruktorid , kes aitasid majandites sisseseada raamatupidamisi ja pöörasid tähelepanu mitmesugustele teistele küsimustele. Nii näiteks Harjumaal oli arutusel küsimus hakata välja andma põllumajanduslikku ajakirja , mille toimetajaks otsustati kutsuda H.Pöögelmann.⁵⁷

Oma kirjutises " Kelle päralt on maa ? " näitas H.Pöögelmann töörahvale kätte teed oma olukorra parandamiseks ja kirjutas muuhulgas "kõigi arsaajate ühiskonnaliikmete otsekohene kohus on sellepärast vana orjaaja jäänuste hävitamiseks tööd teha ja uut ühiskondlist ühistunnet kasvatada , mille alusel - ja ainult mille alusel - meie ühiskondline majapidamine võib õitseda ja edeneda." ⁵⁸

Kõik need laiaulatuslikud revolutsioonilised überkujundused agraraarsetes avasid suured võimalused Eesti põllumajanduse arendamiseks ning töötava maaelanikkonna materiaalse heaolu tõstmiseks.

Peale Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni võeti Tallinnas Saksa koguduselt Oleviste kirik ära ja anti rahvale koosolekute ja miitingute läbiviimiseks. Koosolekuid ja miitinguid peeti tollal võrdlemisi sageli. Neil koosolekuil esinesid paljud tööliste esindajad ja partei juhtivad töötajad , nende hulgas ka H.Pöögelmann.

---

56 "Tööline" 8.veebruaril 1918 , Nr. 20.

57 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis..., lk. 674.

58 "Tööline" 14.veebruaril 1918, Nr. 25.

Olevi rahvakoda avati revolutsiooni päevile omase pidulikkusega mitmetuhandelise rahvahulga osavõtul 14. detsembril 1917. H. Pöögelmann ja teised bolševike partei juhtivad tegelased kõnelesid revolutsioonist ja noore nõukogude võimu ees seisvatest ülesannetest.⁵⁹

Ajalehed teatavad järgnevalt suurtest rahvakoosolekutest, kus aktuaalsetel päevapoliitilistel teemadel kõnelesid Eesti kõige silmapaistvamad revolutsionäärid ja noore Nõukogude Eesti riigi ning bolševike partei juhtivad tegelased. Nii esines H. Pöögelmann 20. detsembril "Eesti rahva endisest ja praegusest olukärrast"⁶⁰, 24. detsembril "Rahu maa pael"⁶¹, 31. detsembril "Revolutsioonist"⁶², 4. jaanuaril 1918 "Iseseisev Eesti riik"⁶³ ja 14. jaanuaril 1918 "Ajakirjanduse tähtsusest"⁶⁴

---

59 "Tööline" 15. detsembril 1917, Nr. 130.

"Päevaleht" 15. detsembril 1917, Nr. 282.

60 "Tööline" 21. detsembril 1917, Nr. 135.

"Eesti Teataja" 23. detsembril 1917, Nr. 26.

61 "Eesti Teataja" 16. jaanuaril 1917, Nr. 2.

62 Johannes Raba, Pasunaga läbi kodusõja. Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel. Mälestusi kodusõja päevilt. Tallinn 1963, lk. 268.

63 "Tööline" 16. jaanuaril 1918, Nr. 2.

64 "Tööline" 23. jaanuaril 1918, Nr. 6.

"Eesti Teataja" 26. jaanuaril 1918, Nr. 9.

Nagu näeme ajalehtedest , oli "Olevi rahvakoda" kahe kuu jooksul kohaks , kus viidi läbi eesti rahva kõige suure - maid kultuurilisi ja ühiskondlik-poliitilisi massiüritusi, millest alati võttis osa tuhandeid inimesi.

13. jaanuaril avasid bolševikud esimese eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongressi , kuhu kogunesid delegaadid, kes olid lahkunud koos bolševikega "eesti sõjaväelaste" kontrrevolutsiooniliselt teiselt kongressilt. Kongressil võtsid sõna Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ja bolševike partei juhtivad tegelased V. Kingissepp ja H. Pöögelmann , kes selgitasid käesoleva momendi olukorda ja seoses sellega eesti sõjaväelaste ülesandeid.⁶⁵

Kongress arutas ka Punaarmee loomise küsimust. Uue armee organiseerimiseks valiti kongressil 25-liikmeline Eesti Sotsialistlike Sõjaväelaste Nõukogu. Lõpuks võttis kongress vastu manifesti sotsialistliku Punaarmee loomise kohta ja üleskutse eesti sõjaväelastele ning töörahvale.

Samm sammult edenes Eestis nõukogude elu. Nõukogude võim tundis juba kindlat pinda jalge all. Seetõttu otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Sõjalise Revolutsioonikomitee 12. jaanuaril 1918. aastal oma tegevuse lõpetada. Sõjalise Revolutsioonikomitee töö lõpetamisega koondus kogu võimutäius Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee kätte.

1918. aasta jaanuari keskel toimus Tallinnas Eestimaa Nõukogude III kongress. Kongress tegi esimesi kokkuvõtteid nõukogude elu rajamisest Eestis. Täitevkomitee aruande kandis ette V. Kingissepp. Ta andis lühikese ülevaate olukorrast Eestis pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu ja tegi teatavaks Maapäeva laialisaatmise põhjused.

Päevakorras olid veel ülevõetud mõisate valitsemise küsimus, toitlusküsimus, hoolekande korraldamise ja muud küsimused. Valiti uus Eestimaa Nõukogu Täitevkomitee järgmises koosseisus: J.Anvelt , J.Heintuk , V.Kingissepp, J.Käspert , E.Lell , A.Mägi , H.Pöögelmann jt.

Valvsalt jälgis H.Pöögelmann klassivaenlaste sepitsusi. Eesti kodanluse ja parunite ühisest taotlusest saksa okupatsioonivägede kohalekutsumisest kõneles ta oma kirjutises " Kes on ära andja? ⁶⁶

1917.aasta lõpul kirjutas ta, " seepärast laguneb Eesti kodanluse hing kahte vastasleeri. Ühel pool kirutakse enamlasti , et need Venemaa saksalastele tahtvat ära müüa ja Venemaad - rahulepingu kaudu - Saksa valitsuse mõju alla anda , teiselt poolt igatsetakse kõigest hingest , et sakslane sõjaga meie maa ära võidaks ja verepulmas enamlaste valitsuse murraks," ⁶⁷ H.Pöögelmann võrdles seda vanapiiga kaebliku ihaldusega peigmehe järele. Kui okupandid kohe ei saanud, jorutas ka eesti kodanlus koos balti parunitega igatsevalt : "Ei tule , tule ta ... "

---

65 K.Kanger , Kaks kuud Eesti sõjaväelaste keskel.
Nõukogude võimu eest ... , lk. 184.

Johannes Kelberg, Punaväe loomispäevilt.
Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel...,
lk. 62.

66 " Tööraha Hääl" 10.jaanuaril 1918, Nr. 7.

67 H.R/ooskaja/ , Ei tule , tule ta ...

"Tööline" 12.detsembril 1917, Nr. 127.

Nõukogude võimu olemasolu esimestest päevadest peale seisis bolševike partei ees keerukas probleem - kuidas riik sõjast välja viia. Küsimus sellest, kas läheb korda saavutada rahu maailma imperialismi eelväe - Saksa imperialismiga, oli elu ja surma küsimuseks ka Eesti Nõukogude Vabariigile. Bresti rahuläbirääkimiste ajal taotles V.I. Lenin energiliselt ja visalt rahu, mis tööliste ja talupoegade riigile oli hädavajalik.

Esinedes VSDT/b/P Keskkomitee istungil 11. jaanuaril 1918. aastal, ütles V.I. Lenin, et Trotski ettepanek lõpetada sõda, rahulepingule mitte alla kirjutada ja demobiliseerida sõjavägi "on internatsionaalne poliitiline demonstratsioon. Oma vägede äraviimisega loovutame sakslastele Eesti sotsialistliku vabariigi... Rahu sõlmides... säilitame sotsialistliku Eesti vabariigi ja laseme oma võitudel kindlamaks saada," 68

Jättes reeturlikult täitmata V.I. Lenini ja partei Keskkomitee direktiivi, keeldus Trotski sõlmimast rahulepingut Saksamaaga. Ka H. Pöögelmann selgitas laiadele rahvahulkadele rahu küsimust kirjutuses "Kas toob rahu - rahu." 69, kus ta analüüsis Trotski ettepanekut ja jõudis järeldusele, et Venemaa töörahvavalitsus on truuks jäänud oma taotlusele - ta võib ainult tõsisele rahvaste-rahule alla kirjutada." 72

Jaanuari lõpul avastasid nõukogude võimu organid Saksa

---

68 V.I. Lenin, Teosed . 36. kd., lk. 425.

69 "Tööline" 13. veebr. 1918, Nr. 24.

parunite ja eesti kodanluse ninameeste vandenõu. Valmistati mässu, et töörahva valitsust ära hävitada.⁷⁰ Mässuga pidi kaasnema Saksa okupatsioonivägede sissetung Eestisse. Balti-saksa mõisnike ja eesti kodanluse esindajad olid pöördunud Saksa keisri poole pavecga Eesti okupeerida. Eesti Nõukogude Täitevkomitee võttis tarvitusele ranged abinõud. 27. jaanuaril kuulutati Eestis välja piiramis- seisukord. Vandeseltslased - parunid arreteeriti ja saadeti maalt välja. Kuna Trotski jättis V.I. Lenini ja partei Keskkomitee direktiivi täitmata ning keeldus Brestis rahu- lepingule alla kirjutamast, katkestati rahuläbirääkimised. Selle puhul kirjutas H. Pöögemann artikli "Sõja lõpetamise puhul"⁷¹, kus ta juba nägi ette saksa imperialistide plaani ja kirjutas "võib-olla - mida küll vaevalt tohiks uskuda - et Saksa valitsus omale siiski mõned sõnakuulelikud väeosad kokku kogub, kellega koju minevatele Vene vägedele selja tagast mõrtsukaliselt kaela langeda." Nii ka juhtus, keiserliku Saksamaa sõjaväed alustasid pealetungi. Vallutamisoht rippus ka Tallinna kohal.

"Mida oli nõukogude võimul talle vastu saata? Mõnisada punakaartlast Tallinnast, kes küll oma kodanlust jaksasid vaos hoida aga hoopis vilumatud ja ettevalmistamatud olid korraliku ja tehniliselt hästivarustatud sõjaväega võitlema. Kuid siiski püüti vaenlast kinni pidada / Keila lahing/, kuigi see vähe tagajärgi andis."⁷²

---

70 "Tööline" 18. veebruaril 1918, Nr. 28.

71 "Tööline" 15. veebruaril 1918, Nr. 26.

72 H. Pöögemann, Klassivõitluse ajalugu. Lühike kokkuvõte. Leningrad 1928, lk. 89.

Eesti kaitsmist saksa okupantide ja nende käsilaste vastu juhtisid bolševikud. Eesti Nõukogude Täitevkomitee pöördus läkitusega töörahva poole, kutsudes "kõiki neid, kellel Eesti ja töörahva vabadus kallis, kõiki, kes on valmis selle eest ennem surema, kui jälle muutuma preisi junkrute ja balti parunite orjadeks, tõusma üles võitlusele Eesti töörahva punase lipu all!" Sakslastele vastu loogi andmiseks asuti kiiresti looma uusi Punakaardi salku, kes astusid viivitamatult võitlusse. Üheaegselt vene ja teiste Nõukogude Venemaa rahvastega astusid saksa okupantidele vastu ka Eesti töötavad hulgad. Nad avaldasid okupatsioonivägedele vastupanu Ristil, Keila jaama juures, Kiltsis, Orina mõisa juures ja mujal.

Samal ajal aga eesti kodanlus kutsus elanikke üles mitte osutama välisvaenlastele vastupanu. Kodanlikud natsionalistid saatsid isegi rea delegatsioone sakslaste juurde palvega viivitamatuks Eesti okupeerimiseks Saksa vägede poolt.

Tallinna ähvardas vallutamise oht. Jäi pooleli 23. veebruaril 1918 alanud VSDT/b/P Eestimaa organisatsioonide kongress, kus pidid arutusele tulema maaküsimus, riikliku korralduse ja muud tähtsad töörahva ning partei ees seisvad küsimused.

Kiiresti oli vaja evakueerida materiaalsed väärtused ja laevad. Esialgu paistis, et tekkinud olukorras ei õnnestu laevadel Tallinna sadamast välja pääseda. Soome lahe veed olid kaetud paiguti kuni 75 sm. paksuse jääkihiga. Suur osa laevu oli remondis. Paljude laevade mees-

konnad olid komplekteerimata. Osa madruseid võitles nõukogude võimu eest maismaal. Tekkis oht, et kõik laevad saksa okupantide kätte satuvad. Üleüldlikke raskusi võites õnnestus viimaks Tallinna sadamas seisvad laevad retkevalmis seada.

22.-25. veebruarini väljusid jäälõhkuja "Jermak" abil Tallinna sadamast 56 laeva ja tegid läbi kuulsa "jääretke", suundudes Helsingisse. Nendel laevadel evakueerisid peale meremeeste üle 4000 eesti partei - ja nõukogude töötaja, punakaartlase, töölise ja nende perekonnaliikme. Ühel neist laevadest, jäälõhkujal "Volônets" lahkusid suurem osa valitsusest, ajalehtede "Töölise" ja "Maatamehe" toimetuse liikmeid ning ka H. Pöögelmann oma perekonnaga Helsingisse.

Noor nõukogude võim lämmatati saksa imperialistide poolt. Kuid ka sel lühikesel nõukogude võimu perioodil oli tohutu suur tähtsus eesti töörahva elus. Nõukogude võim suutis lühikese ajaga siiski töörahva elu korraldamisel rohkem ära teha kui ükski teine võim maailmas. Üle maa loodi töörahva ja sõjaväelaste nõukogud ning pandi alus tööliste ja talupoegade relvastatud jõududele. Murti kodanluse majanduslik võim ja töörahvas võttis enda kontrolli alla rahvamajanduse juhtivad positsioonid. Tööstuses seati sisse töölistekontroll. Mõisnike maad konfiskeeriti ja anti rahva kätte. Lammutati kodanluse riigiparaat ning likvideeriti mõisnike kontrrevolutsiooni esimesed väljaastumised. Enneolematult tõusis eesti töölisteklassi ja tema liitlase - töötava talurahva teadlikkus.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimisel ning nõukogude võimu loomisel ja kindlustamisel omandatud kogemused valgustasid eesti töörahvale teed süngel tel kodanliku diktatuuri päevadel kuni nõukogude võimu lõpliku võiduni 1940. aastal.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli suurim sotsiaalselt ja poliitiliselt maailmas, mis algas 1917. aastal Venemaal ja levis kogu maailmas. Oktoobrirevolutsioon kaotas Venemaal pealinnas diktatuuri, näitas kogu maailma ekspluatsoritavale klassidele ja rõhutatud rahvastele tee vabanemisele kapitalistlikust orjusest ning ekspluatsoritavast. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lõi ka eesti rahvale sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise. Eesti rahvas sai oma ma ja selle riigust sõltumatu riigiks.

Käesolevas töö on puudunud näidata seda suurt osa, mida etendas H. Pöögelmann meie rahva revolutsioonilise liikumise ajaloo lehekülgedel. Töös käsitletud osa ei heara kuigi pikke ajalõiku. Tegemist on Suure Sotsialistliku Oktoobri revolutsiooni ettevalmistamisega, läbiviimisega ja nõukogude valitsuse esimestest sammudest.

Pärast tagasihoidlikku emigratsioonist astus H. Pöögelmann tööle ajalehtede "Kiir" / hiljem "Tööline" ja "Maaväe" toimetusse. Meie ajalehtedes ilmusid pidevalt tema terava sülega kirjutatud artiklid, milles rõhuti töörahva ülesannetest revolutsiooni edisarendamisel, paljastati kodanlike reaktsiooniliste jõudude ja pehmete ning eeskõrde

L õ p p s õ n a

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli suurim murrang maailma ajaloos, kõigi NSV Liidu rahvaste - sealhulgas ka eesti rahva ajaloos. Oktoobrirevolutsioon kehtestas Venemaal proletariaadi diktatuuri, näitas kogu maailma ekspluateeritavaile klassidele ja rõhutud rahvastele tee vabanemisele kapitalistlikust orjusest ning ekspluateerimisest. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tõi ka eesti rahvale sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise. Eesti rahvas sai oma maa ja selle rikkuste tõeliseks peremeheks.

Käesolevas töös on puütud näidata seda suurt osa, mida etendas H. Pöögelmann meie rahva revolutsioonilise liikumise ajaloo lehekülgedel. Töös käsitletud osa ei haara kuigi pikka ajalõiku. Tegemist on Suure Sotsialistliku Oktoobri revolutsiooni ettevalmistamise, läbiviimise ja nõukogude valitsuse esimestest sammudest.

Pärast tagasijüdmist emigratsioonist asus H. Pöögelmann tööle ajalehtede "Kiir" / hiljem "Tööline" / ja "Maatamees" toimetusse. Neis ajalehtedes ilmusid pidevalt tema terava sulega kirjutatud artiklid, milles räägiti töörahva ülesannetest revolutsiooni edasiarendamisel, paljastati kodanluse reaktsioonilist olemust ja menševike ning esseeride

silmakirjalikkust. Bolševistliku ajakirjanikuna ja publitsistina esines H. Pöögelmann iga väiksemagi ühiskondlikku tähtsust omava sündmuse puhul sütitavate artiklitega. Ta reageeris igale poliitilisele sündmusele ja astus alati välja igasuguse oportunisti vastu ning kaitses järjekindlalt töölisklassi huvisid. Samal ajal oli H. Pöögelmann ka väsimatu kõnemees, esinedes mitmel pool Eestis tööliste, sõjaväelaste ja maatameeste ees.

H. Pöögelmanni nime tundis 1917. aastal kogu eesti rahvas. Suurte parteitöö kogemuste, põhjaliku teoreetilise ettevalmistuse ja heade organisatorivõimete tõttu tõusis H. Pöögelmann sellel ajaloo pöördepunktil eesti bolševike juhtiva tuumiku esiridadesse. Koos silmapaistvate kommunistide Jaan Anveltiga, Viktor Kingissepa ja teistega juhtis Hans Pöögelmann oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamist ja läbi viimist Eestis. Ta valiti Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee liikmeks ja maaosakonna juhatajaks. Ta juhtis Eestis Nõukogude valitsuse maadekreedi ellurakendamist, organiseeris maatameeste konverentse, esines tööliste ja maatameeste rohkearvulistel koosolekutel kõnedega.

Saksa okupatsioonivägede pealetungi tõttu lahkus H. Pöögelmann Eestist 1918. aasta veebruaris. Hiljem töötas ta kuni 1918. aasta novembrikuuni Moskvast Rahvasasjade Rahvakomissariaadi Eesti osakonna juhatajana ja sama rahvakomissariaadi kolleegiumi liikmena.

Aastail 1918 - 1919 juhtis H. Pöögelmann Eesti Tööraha Kommuuni Valitsuse liikmena Rahvamajanduse Valitsuse tegevust.

Pärast Eesti Tööraha Kommuuni likvideerimist töötas H. Pöögelmann EKP Keskkomitee välisbüroo liikmena ja võttis osa Petrogradis ilmuva eesti ajalehe "Edasi" tööst. Hiljem rakendas ta oma suured ajakirjaniku kogemused ajakirjade "Klassivõitlus", "Torgovo-Promõslennõi Kurjer", "Oras", "Leegid" ja "Kommunismi Teel" vastutava toimetajana või aktiivse kaastöölisena.

1925. aastal nimetati H. Pöögelmann Leningradis ilmuva eestikeelse ajalehe "Edasi" toimetajaks ja Lääne Vähemusrahvaste Kommunistliku Ülikooli Leningradi osakonna eesti sektori õppejõuks, hiljem aga A. Herzeni nimelise Pedagoogilise Instituudi professoriks.

H. Pöögelmann oli üks Kommunistliku Internatsionaali asutajaid ja võttis osa kõigist Komiterni kongressidest.

Väljapaistva ajakirjanikuna, suurepärase kõnemehena, töölisorganisaatorina ja andeka pedagoogina tegi H. Pöögelmann rohkem kui 30 aasta kestel ära suure töö eesti proletariaadi kasvatamisel ja tema revolutsioonilise võitluse juhtimisel.

Seepärast ei ole mõeldav eesti rahva ja EKP ajaloo käsitlemine ilma H. Pöögelmanni kirjandusliku pärandi põhjaliku uurimiseta, mis on laiali pillatud ajakirjanduses.

Nõukogude Eestis on teostatud kõik, mida 1917. aastal hakati alles ehitama. Sotsialism on saanud teoks. Ka koos kõigi teiste Nõukogude Liidu rahvastega sammub Eesti kommunismi poole.

Kuid inimesi, kes oma võitlusega nüüdset õitsengut ette valmistasid ei ole unustatud. Rahvas austab nende helget mälestust. Tallinnas, Imanta ja Lembitu tänava vahelises pargis on tagasihoidlik mälestusmärk : graniidist alusel Hans Pöögelmanni büst.

Heidad pilgu mälestumärgile - ja silmade ette kerkib okkaline tee, mida mööda Eesti on astunud oma õnne poole. Nähtamatud, kuid tajutavad niidid ulatuvad kaugetest aastatest tänaste rõõmsate päevadeni.

Jah, kui elu on täielikult pühendatud rahvale, on ta surematu. Inimene sureb, aga tema elu kestab edasi rahvas, tema loovas töös kommunismi hüvanguks.

Ганс Пёэгельман в дни Октябрьской революции

Р е з ю м е

Под руководством Коммунистической партии рабочий класс России в союзе с беднейшим крестьянством, при поддержке солдат и матросов сверг власть буржуазии и создал новый тип государства — Советское социалистическое государство.

25 октября 1917 года в Эстонии, как и во всей России, началась эпоха социализма, история диктатуры пролетариата, первый период ее развития. Ганс Пёэгельман вместе с другими выдающимися коммунистами — Яном Анвельдом, Виктором Кингиссепом, руководил подготовкой и проведением Октябрьской революции в Эстонии. Вернувшись из эмиграции Ганс Пёэгельман был назначен партийной организацией на работу в редакцию газеты "Кийр", позже "Тёелине" и "Маатамээс".

Как большевик-журналист Ганс Пёэгельман откликался на каждое общественно важное событие пламенными речами и статьями.

Его избрали членом Исполкома Совета Рабочих и Солдат Эстляндии и заведующим сельскохозяйственным отделом.

За четыре месяца существования Советской власти в Эстонии было сломлено сопротивление эстонской буржуазии, стремившейся спасти буржуазный строй. Были распущены все органы власти эстонской буржуазии во главе с губернским земским советом и заменены Советами рабочих и крестьянских депутатов, созданы новые народные суды.

Были сделаны первые шаги по организации основ социалистической экономики в Эстонии. Введен рабочий контроль над производством и распределением в промышленности.

В Эстонии была отменена помещичья собственность на землю, бывшая основой феодальных пережитков, земля стала достоянием народа, была передана трудящимся в безвозмездное пользование.

Ганс Пёэгельман проводил в жизнь ленинский Декрет о Земле, организовывал конференции для беднейшего крестьянства, выступал с речами на многочисленных собраниях.

Под руководством Коммунистической партии эстонский народ завоевал политическую свободу и независимость и приступил к строительству первого государства эстонских трудящихся — Эстонской Советской Республики.

Это все являлось великой исторической победой эстонского трудового народа, успешному совершению которой активно способствовала деятельность Ганса Пёэгельмана.

Значение исторической победы Октябрьской Социалистической Революции для эстонского народа отнюдь не умаляется тем фактом, что ему пришлось пережить более чем двадцатилетний период капиталистической реставрации. Без победы в октябре 1917 года не была бы возможной победа в 1940 году.

Kasutatud kirjandus

I Marksismi - leninismi klassikute teosed ja NLKP otsuste kogumikud.

Marx , K ja Engels, Fr., Kommunistlik partei manifest,
Tallinn 1917.

Lenin , V.I. Teosed , 26. kd., Tallinn 1954.

Lenin , V.I., Teosed , 36.kd, Tallinn 1964.

NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite
resolutsioonid ja otsused , I osa , Tallinn 1956.

II Kirjandus

Eesti NSV ajalugu, Toimetanud G.Naan, Tallinn 1957.

Kanger , K., Kaks kuud Eesti sõjaväelaste keskel,
Nõukogude võimu eest, Tallinn 1957.

Kelberg , Joh., Punaväe loomispäevilt,

Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel,

Mälestusi kodusõja päevilt, Tallinn 1963

Käspert, J., Nõukogude võim Eestis,

Nõukogude võimu eest.

Veebruari - ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis
aktiivselt osavõtnute mälestuste kogu,
Tallinn 1957.

- Laaman, Ed. ja Ernits, J., Enamlus Eestis, Tartu 1930.
- Maanõukogu protokollid. 1917-1919, Tallinn 1935.
- Majak, R., Hans Pöögelmann, Revolutsiooni lipukandjad,
I osa, Tallinn 1962.
- Moosberg, H., Hans Pöögelmann 1905-1907. a. revolutsioonis.
TRÜ toimetised, vihik Nr. 87, Tartu 1960.
- Nõukogude Eesti konstitutsioonilise seadusandluse ajaloost,
Dokumentide kogumik, Tallinn 1960.
- Nõukogude võimu eest. Mälestuste kogumik, Tallinn 1957.
- A. Paul, I, Punakaart võitluses Nõukogude võimu eest
Eestis, ^{Suur Sotsialistliku Oktobrirevolutsiooni Eestis} Artiklite Kogumik, Tallinn 1957.
- Petrov, M., Balti laevastiku meremeeste osavõtt võitlusest
nõukogude võimu eest Eestis 1917. aastal,
Tallinn 1957.
- Pöögelmann, H., Asutav Kogu ja rahvavalitsus, Tallinn 1917.
- Pöögelmann, H., Maaailma ajaloo murdepunktil,
Suured revolutsioonid. 1649-1789-1905-1917,
Tallinn 1917.
- Pöögelmann, H., Vaba Eesti "Märgukivi Eesti Asutava Kogu
valijatele, Tallinn 1917.
- Pöögelmann, H., Proletariaadi diktatuur, "Punane Lipp"
Jõulu - album 1917.
- Pöögelmann, H., Klassivõitluse ajalugu, Leningrad 1928.
- Pöögelmann, J., Mälestusi 1917. aastast.
"Nõukogude Naine" 1957, Nr. 10.
- Pöögelmann, J., "Puid pillun küdevasse ahju...",
"Noorte Hääl" 30. detsembril 1956, Nr. 305.

- Raba, Joh., Pasunaga läbi kodusõja ,
"Eesti" 1947, Relvaga Oktoobrirevolutsiooni kaitsel,
Mälestusi kodusõja päevilt, Tallinn 1963.
- Reiman, V., Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu
eest, Tallinn 1957.
- Rudnev, D., Ivan Rabtšinski, Tallinn 1960.
- Saat, J., Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajär-
gul, Tallinn 1956.
- Schmidt, L., Nõukogude riikluse rajamisel Eestis,
Jaan Anvelt,
Mälestusi ja dokumente J. Anveldist, Tallinn
1965.
- Siilivask, K., Eesti Oktoobrirevolutsiooni ja kodusõja
perioodil 1917-1920, Tartu 1962.
- Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis,
Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn
1957.
- Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa,
Tallinn 1961.

III Perioodika

a) A j a k i r j a d

"Klassivõitlus" 1925, Nr. 71-72

"Klassivõitlus" 1935, Nr. 12/183

"Proletaarne Revolutsioon Eestis" 1929, Nr. 8

"Tapper" 1917 - 1918.

b) A j a l e h e d

"Edasi" 1917-1918.

"Eesti Teataja" 1917 - 1918.

"Kiir" 1917.

"Maatamees" 1917 - 1918.

"Päevaleht" 1917.

"Rahva Hääl " 1917 - 1918.

"Rahvaleht" 1917 - 1918.

"Sotsialdemokrat " 1917.

"Tööline" 1917 - 1918.

"Tööraha Hääl " 1917 - 1918.

" Uus Ilm " 1917.

S i s u k o r d

S i s s e j u h a t u s	lk. 3
I p e a t ü k k	
Hans Pöögelmanni tegevusest Sotsialist- liku revolutsiooni ettevalmistamiskuudel	lk. 10
II p e a t ü k k	
Hans Pöögelmanni tegevusest Oktoobrire- volutsioonis ja nõukogude kontra ülesehi- tamisel	lk. 47
L õ p p s õ n a	lk. 89
R e s ü m e e	lk. 93
K a s u t a t u d k i r j a n d u s	lk. 95